

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Petiti Philosophi & Doctoris Medici, Miscellaneorum Observationum Libri quatuor

Petit, Pierre

Trajecti ad Rhenum, 1682

Liber Primus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13245

PETRI PETITI,
PHILOLOPHI & DOCTO-
RIS MEDICI
MISCELLANEARUM
OBSERVATIONUM
LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Eumero & aliis atheis. Euripidis versus e fabula Sisypho. Videri eos versus Criticæ Tyranno Atheniensium adscribi a Sext. Empirico. Lacuna in libro Empirici detecta.

Multa quidem Plinius, in septimo *historie naturalis*, collegit monstrosa de gentium figuris & moribus: mihi vero nullum majus in genere humano videtur portentum, iis quos prisca *Ætæ* dixerunt, qui Divinitatem omnem tollebant: supra omnia monstra, multos ejusmodi exstitisse, & in his eruditos, Protagoram Abderitem,

A

Theo-

Theodoram Cyrenæum, Diagoram Melium, Euemerum Messenium, velut aliis placet, Tegeatem, aut Agrigentinum. Quibus *Plutarchus* Euripidem poetam aggregat; *Sext. Empiricus* Critiam, illum *Platonis* ore celebratum, Callæschri filium, qui unus fuit e triginta Atheniensium tyrannis: *Clemens Alexandrinus* Hipponem & Nicanorem. Sed & senarios *Empiricus* ibi plusculos affert Critiæ illius nomine, ad abolendam Divinitatis opinionem compositos. In quo olim non mediocris mihi incessit dubitatio de auctore eorū versuum. Propterea quod hos *Plutarchus* in primo *de Placitis Philosophorum*, citat Euripidis nomine. Ex quo sequi videtur aut horum alterutrum de eorum versuum auctore hallucinatum, aut alterutrius codicem esse corruptum. Hoc nunc, ut est captus miscellanæ scriptionis, perpendere visum est. Versus autem eos adscribi omnino oportet, si non omnes, certe, quantum eorum satis ad id quod volumus demonstrandum: quo memoratorum Auctorum in his dissensio appareat, cujus causam indicabo; tum etiam ut eos in melius restituam, quam in vulgatis exstant codicibus. Quippe ex his non paucos, quibus ne mensuræ quidem ratio constabat, correxi, & nisi me admodum conjectura fallit, restitui, luxata in suum locum verba repesui, fugitiva revocavi. Ac primum quod *Empiricus* Critiæ hos versus ascribat, ostendo ipsius verbis, ex libro *adversus Mathematicos*: Καὶ Κριτίας ἦ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις τιραννισάντων, δοκεῖ ἐκ τῶ τάγματι τῶ ἀθέων ὑπάρχειν, φάμεν τὸ ὅτι οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐπίσκοπον τινα τῶν ἀνθρώπων κητορθεωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἐπλασαν τὸν θεόν, ὑπὲρ ἑμῆδενά λαθρα τὸν πλησίον ἀδικεῖν ἐυλαβόμενον τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν τιμωρίαν. ἔχει παρ' αὐτῶ τὸ ῥητὸν οὕτως. i. Critias quoque unus ex iis, qui tyrannidem Athenis exercuerunt, videtur esse in albo impiorum dicens, quod antiqui legistatores finxerunt Deum inspectorem rerum, qua bene vel male fiunt ab hominibus, ut nemo proximum clanculum injuria afficiat, cavens ne a Deo punia-

rumiatur. Disertis autem verbis ita dicit. Quibus verbis mox Criticæ sententiam hunc in modum subjungit:

Ἦν χρόνῳ ὅτ' ἦν ἀτακτῶ ἀνθρώπων βία
 Καὶ θηριώδης, ἰσχῦθ' ὑπερητής,
 Ὅτ' οὐδὲν αἰθλον, ἔτε τοῖς ἐδλοῖσιν ἦν,
 Οὐτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίνετο,
 Κἀπειτα μοι δοκῶσιν ἀνθρώπων νόμους
 Θεῶναι κολασὰς τοῖς κακοῖς, ἴν' ἡ δίκη
 Κρατῆ τυράνῳ, τὴν θ' ὕβριν δούλην ἔχη.
 Ἐζημιῶτο δ' εἰ τις ἐξαμαρτάνοι.
 Ἐπειτ' ἐπειδὴ τ' ἀμφανῆ μὲν οἱ νόμοι
 Ἀπῆγον αὐτὰς ἔργα μὴ πράσσειν βία,
 Λάθρα δ' ἐπρασσον τῆνικαῦτα μοι δοκεῖ
 Πυκνός τις εἰδεῖν, καὶ σοφὸς γνώμην ἀνήθ
 Γινῶναι, θεὸς θνητοῖσιν ἐξευρῶν, ὅπως
 Ἐπιθεῖμα τοῖς κακοῖσι, καὶ λάθρα
 Πράσσωσιν, ἢ λέγωσιν, ἢ φρονῶσιν αὖ.
 Ἐντεῦθεν οὖν τὸ θεῖον εἰσηγήσατο,
 Ὡς ἔστι δαίμων ἀφθίτω θάλλων βίῳ,
 Νόω τ' ἀκῶν, καὶ βλέπων, φρονῶν τε, καὶ
 Προσέχων τε τούτοις, καὶ φύσιν θεῖαν φορῶν.

Quæ sic Latine sonant: Fuit tempus, quando erat hominum vita inordinata & belluina, & virium ministra, quum neque bonis ullis esset premium, neque ullum malis supplicium. Deinde mihi videntur homines leges tulisse, quæ pœnas irrogarent, ut tyrannus esset justitiæ, & ancillam haberet contumeliam. Multabatur autem, si quispiam peccaret. Deinde quoniam leges quidem ipsos eo adducebant, ut palam scelera non admitterent, clanculum autem ea admittebant, tunc mihi videtur vir aliquis ingeniosus & prudens cognovisse, quod operæ pretium faceret, si inter mortales invenisset, quemadmodum malis metus esset incutiendus, etiam si clam agerent, aut dicerent, aut cogitarent. Hinc Deum introduxit. Nempe quod sit Deus minime interitui obnoxia vicens vita: menteque audiens & aspiciens cogitansque & divinam gestans naturam.

Haecenus is, quisquis est, poeta apud *Empiricum*. verborum quidem contextus & series Critiam esse arguit: Verum *Plutarchus*, ut mox patebit, Euripidem his auctorem inscribit. Et versus profecto non indigni Euripide. Ceterum quam sunt elegantes, tam detestabilis sententia. Cui tamen non absimilem videre est apud *Senecam* in secundo *Naturalium Quaestionum*, quam & subnectere visum est: *Quid tam imperitum est, quam credere fulmina e nubibus Jovem emittere, ut impunitis sacrilegis, percussis ovibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat. Si quæris a me quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Jovem, aut non aequæ voluntatis, aut certe minus paratum esse. Utrum enim cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transfret, aut noluit justius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? ad coercendos animos imperitorum sapientissimi viri judicaverunt, inevitabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. utile erat in tanta audacia scelerum, aliquid esse adversum quod nemo sibi satis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput vindicem & quidem armatum. Obiter restituatur vox, quæ in eo contextu excidit, post hæc verba, inevitabilem metum. quibus oppone, fodes, verbum prodesse, vel conducere, vel quid ejusmodi. Age nunc *Plutarchi* verba quibus eorundem versuum auctorem citat Euripidem consideremus: Καὶ Εὐριπίδης ὁ τραγωδοποιὸς ἀποκαλύψαι μὲν οὐκ ἐθέλησε, δεδοικὼς τὸν Ἀρείον πάγον. ἐπέφηνε δὲ τῆτον τὸν τρόπον τὸν γὰρ Σίσυφον εἰσήγαγε προσάτην ταύτης τῆ δόξης, καὶ συνηγόρευσε αὐτῆ ταύτη τῇ γνώμῃ. Ἦν γὰρ χρόνον, ὅτ' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος, καὶ θηριώδης, ἰσχυροῦ δ' ὑπηρέτης. ἔπειτα φησι τὴν ἀνομίαν λυθῆναι νόμων εἰσαγωγῇ. ἐπεὶ γὰρ ὀνόματι τὰ φανερά τῶν ἀδικημάτων εἶργειν ἐδύνατο, κρύφα τε ἠδίκουν πολλοί, τότε τις σοφὸς ἀνὴρ ἐπέστησεν, ὡς δεῖ αἰεὶ ψευδεὶ λόγῳ τυφλωσά τὴν ἀλήθειαν, καὶ πείσαι τὰς ἀνθρώπους, ὡς ἔστι δαίμων ἀφ' οὗτος*

ἔφθίτω θάλλων εἰω, ὅς ταῦτ' ἀκούσ, καὶ ἐλέπει, Φροσ
 ναί τ' ἄγαν. i. Sed Euripides tragœdiarum scriptor, Areopa-
 gum metuens, proloqui aperte, quid de Diis sentiret, noluit:
 verum tamen rationem qua tuto id palam faceret, hanc excogi-
 tavit. In quadam fabula Sisyphum inducit hujus opinionis,
 quam ipse probaret, auctorem, & ei suffragatur. Nam fuit
 tempus, inquit, cum hominum vita esset incomposita, bellui-
 na, & viribus omnia transigens. Postea legibus introductis sub-
 latam e medio fuisse injustitiam. At enim vero, cum lex foris
 quidem injurias arcere valeret, multi autem jus in occulto
 violarent; sapiens quidam vir intellexit, nihil magis fore ex usu,
 magisque necessarium, quam si falso sermone veritas premere-
 tur, ac vulgo persuaderetur aliquem esse Deum, immortali flo-
 rentem ævo, qui omnia audiat, omnia inspectet, summoque
 consilio administret.

Nunc utrum codicem, Plutarchi an Empirici corru-
 ptum dicamus, quando de auctore horum versuum errasse
 tales viros incredibile est, non adeo promptum est, ne-
 que in proclivi dijudicare, qui fabulam hanc Euripidis non
 habemus. Hanc enim, ut alias longe plures ejus poëtæ ex-
 cellentissimi nobis vetustas invidit. Sed tamen conjecturæ
 hic suppetunt graves, quæ nos ducant. Sane quod Plu-
 tarchus ait poëtam, cum suam de Deo opinionem non
 auderet proferre metu Areopagi, abusum ad id Sisyphi
 persona, non videtur is metus in tyrannum cadere, qua-
 lis fuisse Critias dicitur impotens, sævus, juris humani
 oblitus, & Deorum contemptor. Fortasse nec ejusmodi
 poëta fuit, cui tanta boni versus adscribi possint. Tametsi
 scimus Platonem in Charmide, de hoc ipso Critia sentire,
 ut de homine haud male nato ad poëticam. Ibi enim in
 colloquio cum Socrate, hunc in modum de Charmide ado-
 lescentulo propinquo suo inducitur loquens: Ἐπεὶ τοὶ καὶ
 ἔστι φιλόσοφοί γε, καὶ, ὡς δοκεῖ, ἄλλοις τε καὶ ἑαυτῶ πάν
 ποιητικός. i. quippe & amans sapientiæ est, & ut aliis,

ac ipsimet etiam videtur, felici ad poetica ingenio. Ad
 quæ verba sic respondet Socrates: Τῆτο μὲν τὸ, ἦν δ' ἐγὼ,
 Φίλε Κριτία, πόρρωθεν τὸ καλὸν, ὑμῖν ὑπέρχεται ἀπὸ τῆς Σόλων-
 οῦ συγγενείας. i. Et hoc ornamentum vos, amice Critia,
 longe a Solone, generis communis fato ducitis. Ubi interim
 nota illud: Fortes creantur fortibus; & vim sanguinis, etiam
 ad ingenium, & artium præstantiam. Sed & in *Timeo*
 apertius adhuc eundem Critiam commendat his verbis:
 Κριτίαν ἣ πον πάντες οἱ τῆδε ἴσμεν ἕθενος ἰδιώτην ὄντα, ὧν λέγο-
 μῦρ. i. Critiam vero omnes utique hac in urbe, nullius eorum,
 quæ dicimus, esse imperitum scimus. Proclus in commentario
 ad hunc locum: Οἱ Κριτίας ἦν μὲν γενναίαις καὶ ἀδραῖς φύσεως,
 ἤπλετο δὲ καὶ φιλοσόφων σινησιῶν, καὶ ἐκαλεῖτο ἰδιώτης μὲν ἐν
 φιλοσόφοις, φιλοσόφος ἢ ἐν ἰδιώταις, ὡς ἡ ἰσορία φησιν.
 i. Erat quidem Critias generosa & vehementi indole, nec philoso-
 phicarum expers disceptationum; sed ita tamen ut idiota inter
 philosophos, philosophus inter idiotas vocaretur; ut quidem hi-
 storia testatur. Quod significat hunc quidem non fuisse per-
 fectum in philosophia, sed tamen ingenio aptum, & mul-
 tæ eruditionis. Præterea non mihi absolum videtur, ali-
 quem nobilem & clarum in civitate poëmata & tragœ-
 dias scribere, cum Dionysium Syracusarum tyrannum
 constet id genus studii impensius coluisse, ac fabulis compo-
 nendis gloriam quæsisse. *Esto.* non tamen adduci possum,
 ut credam vitium esse in libro *Plutarchi*, cum alibi etiam,
 puta, in capite 6. ejusdem libri i. de *Placitis*, cui titulus
 est, πόθεν ἐννοίαν ἔχον &c. memoratorum versuum aliquot
Euripidis nomine citatos videam sic: Οἴθεν καὶ Ἐυριπίδης φη-
 σί, τὸν ἀσερωπὸν ἕρανὸς σέλας, χρόνου καλὸν ποίκιλμα,
 τέκτονος σοφῆ. Qui versus sic apud *Empiricum* leguntur:

Βροντῆς, τὸ τ' ἀσερωπὸν ἕρανὸς δέμας

Χρόνος καλὸν ποίκιλμα, &c.

Tum magis profecto Euripidi convenit, quod ait *Plu-*
tarchus, non ausam metu *Aleo*pagi aperire mentem suam

de

de Diis; propterea Sisyphi personam ab eo indu-
 ctam. Nam & Plato Euripidi objicit in octavo *de Repu-
 blica*, quod tyrannis impensius faveret, & tyrannidem
 laudaret, ita autem scribit: Ἡ τε τραγωδία ὅλως σοφὸν
 δοκεῖ εἶναι, καὶ ὁ Εὐριπίδης διαφέρει ἐν αὐτῇ. τί δὴ, ὅτι
 καὶ τὸ πικρῆς διανοίας ἐχόμενον ἐφθέγγετο· ὡς ἄρα σο-
 φοὶ τύραννοί εἰσι, τῆ τῶν σοφῶν σπουδαία, καὶ ἔλεγε δη-
 λονότι τούτοις εἶναι τὰς σοφὰς εἰς ξύνεσι. καὶ ὡς ἰσόθεον γ'
 ἔφη, τὴν τυραννίδα ἐγκωμιάζει, καὶ ἕτερα πολλὰ, καὶ οὐ-
 τῶ, καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί. i. Igitur *tragœdia sapiens artificium
 esse, atque in ea Euripides excellere videtur. Quamobrem?
 quod & hoc profunda mente cecinit, sapientes tyrannos esse sa-
 pientum consuetudine, dixitque hos sapientes esse, qui cum iis
 conversantur. Quin etiam tyrannidem, tanquam rem divinam,
 extollit: aliaque permulta hic aliaque poëta. Quidni igitur Eu-
 ripides tyrannis amicus, & Archelao Macedonum regi
 haud sane admodum laudato, in amoribus, hanc senten-
 tiam in ea tragœdia tyrannorum moribus consentaneam
 protulerit: utpote quibus religio nihil aliud sit, nisi machi-
 na theatralis, qualem poëtae habent in promptu, ad ex-
 pediendum fabulae quempiam nodum? cum enim neque
 religionis respectum habeant, id tamen modis omnibus
 student, ut, quibus imperant, populi, religioni maxime
 pareant. Quamobrem mihi probabilius videtur, mutilum
 esse *Empirici* librum, quam *Plutarchi*, nec ea modo, quæ
 ex Critia citabat, ævo substracta, sed etiam ipsius verba
 illa, quibus Euripidem eorum versuum auctorem laudabat,
 antequam versus ipsos poneret. Quo sane factum putan-
 dum est, ut iis, qui lacunam non adverterent, iidem ver-
 sus Critiæ adscribi ac nomine ejus citari ab *Empirico* vide-
 rentur. Hujus admonere hic studiosos visum est, ne
 quis forte incautior versuum eorum auctorem Critiæ
 putet; a *Plutarcho* autem falso esse adscriptos Euripidi,
 vel contra. Cæterum de lacuna supplenda, spes una in*

manuscriptis libris & melioribus quidem iis, quibus hactenus viri docti usi sunt, si tamen meliores alicubi reperiri possunt.

CAPUT. II.

Callimachi versus de Euemero correcti & explicati. De hujus & aliorum qui athei dicti sunt, proposito. Pugnancia M. Tullii & Clementis Alexandrini loca. An vere à Deos fuerit Euemerus. Plutarchi de eodem insignis locus emendatur, explicatur, illustratur. Quis primus Panchæ & Panchæorum mentionem fecerit.

DE Euemero, quod religionem oppugnauerit, eorumque in numero habitus sit, qui nullos esse Deos putaverunt; satis constare arbitror: vere autem an falso, antequam dissero, *Callimachi* de ipso versus a *Plutarcho* citatos in primo libro *de placitis philosophorum cap. 7* in medium proferre visum est: cum ut nonnulla in iis corrupta emendem, tum ut explicem. Quando viri docti, neque eorum sententiam assequi, neque in iis, quæ sunt vitiosa ab integris discernere potuerunt. Qui *Plutarchi* hunc locum citantes, ne hoc quidem videre potuerunt, *capitis illius septimi lib. 1.* titulum mendo non carere. Ita enim in editis libris legitur, *τις ἔστιν ὁ θεός;* Atque ibi non de natura Deorum & quid sit Deus, opiniones tradit *Plutarchus*, sed de quæstione, an Deus existat. Quod statim verba ejus indicant: *Ἐνιοὶ τῶν φιλοσόφων, καθάπερ Διαγόρας ὁ Μήλιος, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, καὶ Ἐὐήμερος ὁ Τεγεάτης, καθόλου φασὶ μὴ εἶναι θεούς.* Nonnulli Philosopho-
rum,

rum, quemadmodum Diagoras Melius, Theodorus Cyrenæus, & Euemerus Tegeates in totum negant Deos. Mox de Euemero sic: τὸν Ἰ Εὐήμερον καὶ Καλλιμάχου ὁ Κυρηναῖος ἀνίτηται ἐν τοῖς Ἰάμβοις, γράφων. Mox versus hos Callimachi de Euemero citat:

Εἰς τὸ πρὸ τείχευς ἱερὸν ἀλέες δεῦτε,
 Οὐ τὸν παλαι χάλκεον ὁ πλάσας Ζᾶνα,
 Γέρων ἀλαζῶν ἀδίκᾳ βιβλία ψύχει.

Ταῦτ' ἔστι τὰ περὶ τῶ μὴ εἶναι θεός. Haecenus Plutarchus. Samuel igitur Petitus, ἐπώνυμῳ meus, lib. 4. Miscellaneorum cap. 5. ad hos versus: corruptus (inquit) est locus: Nam Euemerus non erat Deorum plastes: immo potius everfor numinis illorum. Sic autem eosdem versus ab se, ut quidem putat, emendatos exhibet,

Εἰς τὸ πρὸ τείχευς ἱερὸν ἀλέες δεῦτε,
 Οὐ τὸν παλαι χάλκεον, καὶ πλάσας Ζᾶνα,
 Γέρων ἀλαζῶν ἀδίκᾳ βιβλία ψύχει.

At hoc non est emendare, sed corrumpere. Primum juxta placitam ei lectionem, non constat versus: esset enim spondæus, quarto loco, præter legem scazontis. Præterea χάλκεον vitiose positum pro χάλκειον non vidit.

Sed neque sensum horum versuum est assecutus, neque in verbis corrigendis boni Critici officio functus est. Non fuit (inquit) Euemerus Deorum plastes. Esto: nec enim ipse pertendo: Sed non ea, quam ibidem affert, ratione, quod Deorum numinis everfor fuerit. Hæc ratio nulla est, quia potuit Euemerus iste, cum initio statuarum opifex fuisse, postea talis cultus vanitate comperta, & ejurata superstitione, in eam insurgere, ac testimoniis undique conquisitis, mendacium redarguere. Nam & Socrates initio λιδοξός, Statuarius, post philosophus illustris fuit. Sed quia non verisimile est, non multos futuros fuisse, qui notarent de tali viro; si id verum esset. Nunc ab aliquo observatum non memini. Porro infelicissime articulum, ὁ, in conjunctionem καὶ, participium, πλάσας,

in πλάκας transformat hæc verba, τὸν πάλαι χάλκεον Ζᾶνα, nihil aliud putans significare, nisi, πλάκας, hoc est, inscriptiones & titulos Jovis, in tabulis æneis: quia horum verborum sententiam perspicere non potuit, quæ est ejusmodi: *Ubi Senex gloriosus, is qui ex antiquo Jove nobis æneum concinnavit*: hoc est, qui finxit, quem Deum Jovis nomine colimus, non esse alium præter idolum istud æneum, quod in templo est positum; sicut neque alios Deos agnoscit, præter lapidea & ænea simulacra. Sed neque mendum vidit in voce ultima, ψύχει, quæ aliena prorsus ab hoc loco. Vera lectio est, ψύττει, *exspirat, exscreat*. Hefychius: ψύττει, πλύει. Genus loquendi in eos qui libros malos & nullius pretii condunt. Ac de his versibus hæcenus.

Nunc vere an falso habitus sit ἄθεος Euemerus dubitari potest: plane expertem religionis fuisse censet M. Tullius in primo de Nat. Deorum. *Quid? qui aut fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt post mortem ad Deos pervenisse, eosque esse ipsos, quos nos colere, precari, venerarique soleamus? nonne expertes sunt religionum omnium? Quæ ratio maxime tractata ab Euemero est: quem noster & interpretatus, & secutus est præter ceteros Ennius.* Clemens autem Alexandrinus in Protreptico & Euemeri & aliorum Deos negantium non modo non improbat disputationes, sed etiam in bonam partem accipit, hos bonos viros fuisse, atque aliis acutius vidisse censet. Saltem enim id vidisse, non esse plures Deos. Credat qui volet: mihi quidem non persuadet. Ejus verba hæc sunt: Ὡν δὴ χάριν (ὃ γὰρ ἕδαμῶς ἀποκρυπλίον) θαυμάζειν ἔπεισι μοι, ὅτῳ τρόπῳ Εὐήμερον ἔκ Αἰκραγαντῖνον, καὶ Νικάνορα τὸν Κύπριον, καὶ Διαγόραν, καὶ Ἰππῶνα τὸν Μήλιον, τόντε Κυρηναῖον ἐπὶ τέτοις ἐκεῖνον, ὁ Θεόδωρος ὄνομα αὐτῷ, καὶ Ἰνας ἄλλης εὐχυνῆς σωφρόνως βεβιωκότας, καὶ καθεωρακότας ὀξύτερον πού τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφὶ τὰς θεὰς τέττας πλάνην, ἄθεος ἐπικεκλή-
κα-

κασιν, εἰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν μὴ νενοηκότας. ὁπερ ἔστιμι-
 κρὸν εἰς ἀλήθειαν φρονήσεως, ζώπυρον ἀναφύεσθαι σπέρμα.
 id est: *Qua de causa (nullo enim modo dissimulandum est)*
venit mihi in mentem admirari, quomodo Eumerum Agrigen-
tinum, & Nicanorem Cyprium, & Hipponem Melios, Cy-
renaum insuper illum, cui nomen Theodorus fuit, & multos
alios qui moderate & continenter vixerunt, & ceteris homini-
bis acrius hunc de Diis istis errorem perspexerunt, impios &
ἀθεῖς, hoc est absque Deo cognominarunt, etiamsi veritatem
ipsam affecuti non fuissent, sed certe errorem suspicati sunt:
quod ipsum non parvi est momenti, sed velut fomes & semen se
habet ad excitandam in animis veritatis lucem. Benigna sane
interpretatio & Clemente digna. Ego vero non video
quem religioni locum relinquat, quisquis citra exceptio-
nem, citra ullam distinctionem præcidit non esse Deos.
Primum ita omnes eorum disputationibus adducti indica-
runt sublatam ab iis funditus Divinitatem; Cicero citato
loco; & Plutarchus in primo de Placitis Philosopho-
rum: Ἐνιοὶ τῶν φιλοσόφων καθάπερ Διαγόρας ὁ Μήλιος, καὶ
Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, καὶ Ἐνήμερος ὁ Τεγεατῆς καθ' ὅλην
φασὶ μὴ εἶναι θεούς. Qui καθ' ὅλην, in totum, universe, o-
mnino, penitus Deos esse negat; nullum, opinor, re-
linquit. Sed & Laertius in Aristippo, de hoc ipso Theo-
doro: Ἦν δὲ ὁ Θεόδωρος πάντα πασιν ἀναιρῶν τὰς περὶ θεῶν
δόξας. Theodorus (inquit) omnes de Diis opiniones su-
stulit.

Præterea si solum falsorum multitudinem Deorum tol-
 lere voluerunt, nec tam Divinitati, quam superstitioni
 & stultis opinionibus bellum indixerant; cur tantam invi-
 diam subire maluerunt, quam aperte declarare sententiam
 suam? Nam neque alii sapientes vulgi errores de Diis
 probabant; quidam etiam ex his ita libere insectati, ut
 periclitarentur, & partim eorum exilio voluntario sibi ca-
 vere, partim dare pœnas cogerentur. Quid quod nec bo-
 na

na fide Eumerus agebat, sed σοφιστικῶς, non enim sequitur, si gentium moribus bene meriti de republica & de genere humano viri divinis honoribus afficiebantur, non fuisse alios gentibus Deos, haud hominum instituto & legibus, sed natura Deos. Atqui hoc erat potissimum Eumeri argumentum, quod multos ex hominibus Deos populorum consensu effectos constaret, nullum verum esse Deum probare. Quod est sophisticum.

Quin nec in ea fictorum numinum & politicorum demonstratione, temperare potuisse, quin acta civitatum de genealogiis Deorum, sepulturis, & consecrationibus a se conficta & supposititia in medium proferret, auctor est Plutarchus in libro de *Iside & Osiride*: Ὅς αὐτὸς (Εὐήμερος) ἀντίγραφα συνθεῖς ἀπίστα καὶ ἀνυπάρκεια μυθολογίας, πᾶσαν ἀθεότητά καλασκεδάωνυσι τὴν οἰκουμένης ἰδὲ νομιζομένους θεὸς πάντας ὁμαλῶς διαγράφων, εἰς ὀνόματα στρατηγῶν καὶ ναυάρχων καὶ βασιλέων, ὡς δὴ πάλαι γεγονότων. ἐν δὲ Πάγχοντι γράμμασι χρυσοῖς ἀναγεγραμμένοις, (οἷς οὐτε Ἑάρβαρος οὐδὲ Ἕλληνας, ἀλλὰ μόνον Εὐήμερος, ὡς εἶοικε πλεύσας εἰς ἰδὲ μηδαμῶδι γῆς γεγονότας μηδὲ ὄντας Παγχῶς, καὶ Τριφύλλης) ἐντελυχίει. i. Qui cum ipse exemplaria incredibilis & nullo nixa fundamento fabulositatis mentitus esset, omnem per universum terrarum orbem dispersit impietatem, Deis, quotquot sunt hominibus recepti, equaliter expunctis atque ad imperatorum, navalium ducum, & regum, qui olim extiterunt, nomina translatis. In urbe autem Panchonte, cum ad Panchoos, & Triphyllos, ad quos nemo unquam neque Barbarus, neque Gracus, sed solus Eumerus, si Diis placet, navigasset; apud eos igitur, qui nusquam terrarum, neque unquam existimonumenta aureis inscripta literis invenit.

Insignis Plutarchi locus, cui conferre juvabit, quæ de Panchæa insula, Hiera nuncupata, in Oceano australi sita, & Jove Triphylio refert Diodorus lib. 6. cap. 10. nam ex Eumeri libris, quæ ibi habet, sumpsisse mox probabo

babo: Latine autem verbis interpretis proferam: Sunt in Panchæa, quæ historia mandentur, digna. Habitant eam indigenæ, qui dicuntur Panchæi. Externi præterea, Indi, Scythæ, Cretes, Oceano advecti. Civitas est in ea perpulchra nomine Panara, admodum felix. Qui in ea habitant ministri Jovis Triphylii dicuntur. Soli enim ex his, qui Panchæam oram incolunt, suis vivunt legibus liberi, absque Rege. Et paulo post: Ab hac urbe stadiis sexaginta, Jovis Triphylii abest templum, in campestri positum loco: quod tum vetustate, tum ædificii magnificentia, tum natura loci mirabile habetur. Rurfus paulo infra, de eodem templo: Templum ingens ex albo ædificatum lapide, magnis sculptisque suffultum columnis. duorum jugerum longitudinem, cui æqua est latitudo, completitur. Ibidem & montis Triphylii Diis sacri meminit. Et de Jove Triphylio: Narrant, inquit, sacerdotes, genus eorum manasse a Creta, ab Jove ductum, cum in Panchæam venisset: quo tempore inter homines versatus, orbi imperitavit. Et paulo post: ostendunt præterea horum scripta quedam, a Jove relicta quo tempore templum construxit. Quæ omnia ab Eumero, ut dixi, libris sumpta esse, colligi potest ex iis, quæ Eusebius lib. 2. προπαρασκευῆς. ex eodem Eumero affert, cujus verba adscribere operæ pretium est. Εὐήμερος ἰδὺ ὄνν φίλῳ γεγονὼς Κασσάνδρου βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτον ἠναγκασμένῳ ἰελεῖν βασιλικὰς ἰνας χρείας καὶ μεγάλας ἀποδημίας, φησὶν ἐκλωπιδῆναι κατὰ τὴν μεσημβρίαν εἰς τὸν ὠκεανόν· ἐκπλέυσαντα δὲ αὐτὸν ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἀραβίας, ποιήσασθαι τὸν πλοῦν δὲ ὠκεανῷ πλείους ἡμέρας καὶ προσερχθῆναι νήσοις πλάγαις. ὧν μίαν ὑπερέχει τὴν ὀνομαζομένην Πάγχαιαν· ἐν ἣ τειθεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας παγχαίης εὐσεβείᾳ διαφέροντας, καὶ τὰς θεὰς ἱμῶντας μεγαλοπρεπέσταται θυσίαις, ἔ ἀναθήμασιν ἀξιολόγοις ἀργυροῖς τε καὶ χρυσοῖς· εἶναι δὲ τὴν νῆσον ἱερὰν θεῶν. tum paulo post: εἶναι ἐν αὐτῇ (νήσῳ) κατὰ ἰνας λόφον ὑψελὸν καθ' ὑπερβολὴν, ἱερὸν Διὸς τριφυλαίης καθιδρυμένον ὑπὲρ αὐτῆς, καθ' ὃν καιρὸν ἐβασίλευσε
τῆς

τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἔτι κατ' ἀνθρώπων ἄν. ἐν τῷ τῷ ἱερῷ
 εἴλην εἶναι χρυσῆν, ἐν ἣ τοῖς πασχαίοις γραμμασίαν ὑπάρχειν
 γεγραμμένας τὰς τε Οὐρανῶν καὶ Κρόνου, καὶ Διὸς πράξεις κε-
 φαλαιωδῶς. quæ Latine sic sonant: Enimvero Euemerus,
 cum esset amicus Cassandri Regis, & hujus gratia coactus fuisset
 negotia quadam obire & magnas expeditiones, peregrinatum
 se ait, versus meridiem in oceanum. Porro cum ex Arabia feli-
 ce solvisset, plusculos dies navigasse in oceano, donec ad insulas
 obliquas appelleret. Ex quibus una alias excellat nomine Pan-
 chæa. In hac Panchæos habitantes vidisse pietate insignes, qui-
 que Deos magnificentissimis sacrificiis colerent, donariis insuper
 pretiosis auri & argenti honorarent. Hanc autem insulam Deis
 dicatam esse. Item hac ipsa in insula in quodam monte supra
 modum excelso Jovis Triphylæi templum fuisse constructum ab
 ipso, quo tempore per omnem terram habitatam regnabat, ad-
 huc inter homines vivens. In eo autem templo auream esse colu-
 mnam, in qua literis Panchæis, Cæli, Saturni, & Jovis res
 compendiose essent perscriptæ.

Ex his locum Plutarchi allatum emendare licet. Nam
 quod apud eum legitur, ἐν δὲ Πάγχονι, patet corruptum
 esse, veram autem lectionem esse, ἐν δὲ Παγχαίᾳ. Quem-
 admodum & male ibi Παγχῶς pro Παγχαίᾳ, & Τριφύ-
 λης pro Τριφυλίᾳ. Quippe & Triphylios fuisse in Pan-
 chæa, ita dictos, quod tres essent gentes, unde nomen
 monti & Jovi, ex eodem Euemero tradit Diodorus cita-
 to loco. Quos cave confundas cum Triphyliis Peloponnesi
 populis, qui in Elide olim habitabant, apud quos & civitas
 fuit Triphylia, Strabone teste. In quem scopulum videtur
 impegisse Lilius Gyraldus in syntagmate suo de Deis vete-
 rum. Nunc quod conficta hæc ab Euemero, de Pan-
 chæa urbe & Triphyliis dicit Plutarchus; satis magnum
 hoc argumentum est, quod ut ibidem ait, nusquam apud
 alios bonos auctores Græcos aut Barbaros de Panchæis
 aut Triphyliis quicquam proditum invenitur. Sane neque
 Pom-

Pomponius Mela, neque *Strabo*, neque *Ptolomæus* horum meminere; *Plinius* quidem *Panchaiam*, in qua urbs *Solis*, nominat. Sed ubi de *Phœnice*, ave fabulosa, & *Manilii Senatoris* testimonio sane haud gravi. *Solinus* item, ubi de eadem ave obiter. Tum si ita est, miror eundem *Plinium* lib. 12. cap. 14. in descriptione thuriferæ regionis, *Sabæos* nominare, & caput regni *Sabotam*, de *Panchæis* tacere. At *Maro* in 2. *Georgic.* meminit,

Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

Et alibi

— *Panchæis adolescent ignibus aræ.*

Tum *Servius* ad hunc versum lib. 1. *Georgic.*

— *Solis est thurea virga Sabæis.*

Arabia, *Panchaia*, & *Sabæorum* gens, eadem est, apud quos thus nascitur. Rursus: *Panchaia*, *Arabia*, ut supra diximus, ubi & templum *Triphylii Jovis* habent. Sane ita illi: sed contendo, quod nemo hæc nomina habuisse, nisi ex *Euemeris* fabulis. clara est auctoritas *Plutarchi* citato loco, aperte negantis de *Panchæis* & *Triphylis* exstare apud alios auctores *Græcos* aut *Barbaros*. οὐδὲν οὐδὲν ἔστιν ἄλλο, ἀλλὰ μόνον ἔστιν ἡμερῶν, ὡς εἶπες, πλεῖστα; &c. Quod testimonium præstantissimi scriptoris, qui omnes *Græcorum* veterum bibliothecas excussit, omni exceptione majus censeretur. Postremo neque apud *Stephanum* auctorem diligentissimum in suo lexico περὶ πόλεων καὶ δήμων, ulla *Panchæorum* aut *Triphyliorum* *Arabia* mentio exstat.

Cum ergo *Euemeris* iste solus de natione aliis nusquam audita prodiderit, merito *Plutarcho* est suspectus, hæc que legentes dicimus, fides sit penes auctorem: nec vero *Plutarcho* tantum dubiæ fidei auctor & instabilis habitus iste *Euemeris*: sed etiam *Straboni*, qui hunc frivolis quibusdam & nullius auctoritatis scriptoribus annumerat,

lib. 1.

lib. I. de Eratosthene loquens: Ὁ δὲ Δαμάσῃ χρώμενος
 μάρι, οὐδὲν διαφέρει τῷ καλοῦντι μάριον τὸν βεργαῖον,
 ἢ τὸν Μεσσηνικὸν Εὐήμερον, καί τις ἄλλος, ἔς αὐτὸς εἰρηκε δια-
 βάλλων τὴν Φλυαρίαν. Veruntamen constat magnum fuisse
 apud vulgus nomen ejus, magnam famam librorum.
 Quod ex verbis Ciceronis e libro primo de Nat. Deorum
 supra allatis intelligi potest. Et Dei providentia factum
 esse putandum est, ut ex ipsis Ethnicis existerent qui omni
 religione tollenda, imprudentes veræ pietati viam argu-
 mentorum opportunitate munirent.

CAPUT III.

Lacuna in textu Ciceronis ex conjectura suppletur.

Non longe ab initio libri primi de *Natura
 Deorum* lacuna hæc pridem notata est. Nempe in ipso exordio totius disputationis, quod
 est ejusmodi: *Cum multa res in philosophia ne-
 quaquam satis adhuc explicatae sunt, tum per-
 difficilis, Brute, quod tu minime ignoras, & perobscura qua-
 estio est de natura Deorum, quæ & ad cognitionem animi pul-
 cherrima est, & ad moderandam religionem necessaria. De
 qua tam variæ sunt doctissimorum hominum, tamque discrepan-
 tes sententiæ, ut magno argumento esse debeat, causam, id est,
 principium philosophiæ esse scientiam: prudenterque Academicos
 a rebus incertis assensionem cohibuisse. Mutilum, inquam,
 esse hunc locum, præter Lambini auctoritatem, qui hunc
 ut corruptum asterisco notavit, sententiæ ipsius absurdi-
 tas cogit fateri. Quod miror Manutium non vidisse, ne-
 que Manutio majorem Turnebum, qui hanc lectionem
 tuentur.*

At enim vero non video, quo sensu scientia causa & prin-
 cipium

cipium philosophiæ dici possit. Nam esse exitum & finem palam est. Omnes quippe hoc consilio ad philosophandum accedunt, ut sedula peruestigatione caussarum alicujus rei sive effectus, naturam penitus, quod scientiæ est munus, comprehendant.

Ceterum quam certum est hunc contextum esse hiulcum, tam difficile arbitror, quæ desunt supplere. Id quidem meliorum librorum ope plane præstari posset; si extarent. An autem extant, me latet. Interea vero quid mihi nunc de supplenda hac lacuna in mentem venit, dicam. Ita mihi videor hanc posse supplere. Post hæc verba: *ut magno esse argumento debeat, causam, id est, principium Philosophiæ, suppleo, [ab amore quidem scientiæ esse ductum, finem tamen non esse] scientiam.* Plana & dilucida hoc modo sententia est. Præfatur primum difficilem esse quæstionem de natura Deorum, idque intelligi ex varietate opinionum, & dissensu philosophorum circa hanc quæstionem. Ex quo infert omnes studio quidem & amore scientiæ impelli ad philosophandum, quod idem est atque hunc amorem esse causam & principium philosophiæ: non tamen hujus finem esse scientiam. Non enim finis scientia, si ad eam nemo pervenit. Quippe hoc finis differt a scopo, quod ad scopum sufficit animi destinatio & consilium: finis nisi operis successu non intelligitur. Indicium infelicitatis & laboris nunquam ad finem pervenientis in via veritatis, discordes philosophorum circa idem quæsitum sententiæ. Ex quibus *Cicero* arguit prudenter fecisse Academicos, qui a rebus incertis assensionem cohiberent. Hanc esse mentem *M. Tullii* eo loco, hoc consilium, cuiusvis animam advertenti apparere arbitror. Ex quo etiam spes fit, quod ad verba attinet, quæ hic affero ad hiatum supplendum; non esse admodum dissimilia iis, quibus vir ille summus sententiam expresserat. Ita igitur interim liceat supplere hunc locum, cum dum aliquis nondum re-

B

per-

pertus liber e tenebris emergens, ipsam & Ciceronis manum repræsentaverit.

C A P U T I V.

Ciceroniani loci hæcenus deplorati, de Dionysii Syracusarum tyranni obitu & sepultura, emendatio ex conjectura tentatur.

Ereor ut homines, quæ hic molior, accepturi sint: sane enim facinus audax aggredior, desperatum seclis Ciceronis locum ex conjectura restituere. Amore autem impellor literarum: quo mihi placabiliores fore spero eruditos, ac veniam duros, si qui desultoria hæc & subcivæ operæ ponere ante oculos non dedignabuntur. Locus is exstat in tertio de *Nat. Deorum* libro. Ibi Latiarum parens literarum, ejus quem dixi, tyranni scelerosa & impia aliquot facta referens, ex his Academice arguit contra providentiam, nihilo deteriore hunc propterea usum fuisse fortuna, neque dum vixit, quicquam mali admodum expertum, quo Deos sibi esse iratos intelligeret: quin imo domi in pace diem ultimum clausisse. *Hunc igitur nec Olympius Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero diuturnoque morbo intabescens interemit: atque in suo lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi justam & legitimam, hereditatis loco filio tradidit.* In eo igitur negotium est, quod Dionysius post mortem in *Tympanidis rogum* illatus dicitur; quid scilicet *Tympanidis* nomine intelligi debeat: aliquis homo, an locus. Atqui non esse loci nomen certo hinc patet, quod *Tympanidis rogum* dicit, si autem hominem

nem

nem intelligimus, quis is Tympanis fuerit, dicendum est; quo nomine aliquem exstitisse nusquam reperitur, tum quod absurdissimum est, sequetur Dionysii cadaver in alienum rogam fuisse illatum. Quin igitur in utraque voce laboret hic locus, dubitari nullo modo potest. Non morabor diutius Studiosos. Sic scripsisse Ciceronem conjicio: *atque in suo lectulo mortuus in Thymarida heroum illatus est.* nunc ratio hujus emendationis reddenda est.

Thymarides, nomen est proprium nobilis Pythagorei, hujus, quem laudat *Jamblichus*, in *vita Pythagora*, cap. 28. his verbis: Οἱ δ' ἐδὲν ὠκυλο ἐκλαυτομάτῃς συμβαίνειν, καὶ ἀπὸ λύχης, ἀλλὰ κατὰ θεϊαν πρόνοιαν, μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐυσεβέσι τῶν ἀνθρώπων, βεβαιοῦτά ὑπὸ Ἀνδροκύδου, ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων ἱστορούμενα, περὶ Θυμαρίδου τῆς Τarentίνης Πυθαγρικῆς. ἀποπλέοντι γὰρ &c. *Quod autem nihil casu aut fortuito contingere, sed divina providentia, bonis praesertim & piis viris arbitrarentur, argumento & quidem validissimo esse possunt, quae Androcydes in libro de Pythagoricis Symbolis tradit de Thymaride Tarentino Pythagorico; Et enim cum ipse navigio solveret &c.* reliqua de Thymaride ibi legi possunt apud *Jamblichum*. Ex quo loco apparet quendam fuisse Pythagoricum illustrem eo nomine, genere quidem Tarentinum, sed quem in Siciliam transmigrasse in eaque sedem fixisse facile quivis concedat, iis scilicet temporibus, quibus florebant in ea insula Sodalitia Pythagoreorum, inter quos veterum monumentis tantopere celebratum par amicorum exstitit, Pythias & Damon, Dionysii principatu maxime clari & nobiles. Tum his antiquiores Epicharmus & Empedocles Pythagoræ itidem, ut constat, admiratores & asseclæ. Ex quo facile quivis conjiciat, & istum Thymaridem ibidem conversatum.

Nihil ergo obstare videtur, quin ibi apud Ciceronem pro Tympanidis rogam (quæ lectio nauci non est) legamus *Thymarida heroum*. Quod enim doctrina & sanctitate vi-

tæ inter alios inclytus esset, eidem mortuo, ut præstanti viro & heroi (qui mos fuit temporum illorum) *heroum*, hoc est Sacellum honoris causa positum fuisse putandum est. Sic & Diochætæ Pythagoreo heroum condi curasse Parmenidem refert *Laertius* in ejus vita: Εκοινώνησε δὲ καὶ Ἀμεινίχ καὶ Διοχαίτην τῶ Πυθαγορικῶ (ὡς ἔφη Σωλήων) ἀνδρὶ πένητι μὲν, καλῶ δὲ καὶ ἀγαθῶ· ὃ κὶ μᾶλλον ἠκολούθησε· κὶ ἀποθανόντι ἁγῶν ἰδρύσατο. Sed & Socratis Heroum visitatum olim in Attica, non procul ab urbe, testatur *Marinus* in *vita Procli*.

Nec vero obstat quod *Plutarchus* in *Dione* tradit sepulchrum Dionysium magnificentissime in arce urbis, quæ a numero portarum πεντάφυλλο dicta est; & *Diodorus Sicus* in arcis portis, ubi aliorum principum sepulchra essent. Quidni enim & in eadem arce conditum Thymaridi heroum, corpusque ejus post obitum honoris causa positum credamus. Quid ni & Dionysium postea dicamus eodem heroo voluisse sepeliri, sive hunc ambitio impulit ob sanctitatem loci: sive (quod potius reor) metuens, ne quandoque sua ossa dissipari ab inimicis possent, sibi cavit loco.

CAPUT V.

Porphyrii locus e primo περὶ ἀποχῆς ἐμφύχων emendatus & explicatus.

LEgens eos libros multiplici & exquisita eruditione refertos, in eum locum incidi, ubi quorundam opinionem exagitat, qui minime a sapiente alienum putarent, vicibus modo ad ea quæ mente usurpantur converti, modo ad sensus, & corporis voluptates, atque ita utrique parti

parti satisfacere. Quam sane opinionem ut menti & virtutis constantiæ inimicam merito improbat. Nam & B. Hieronym. lib. 2. adversus Jovinianum a Porphyrio (opinor) mutuatus, mire consentanea contra hanc stultam persuasionem habet. *Quod si quis, inquit, existimat, & abundantia, ciborum potionumque se perfrui, & vacare posse sapientia, hoc est, & versari in deliciis, & deliciarum vitiiis non teneri, seipsum decipit.* Addit Porphyrius, e Barbaris multos ea re ad omne intemperantiæ genus prolapsos. Hæc sunt verba, ut in libris excusis atque ipsa Holstenii editione habentur: τὸ δὲ οἷον κατὰ τὴν αἰδοῦσι παιδιόμενον πρὸς τοῖς χρηστοῖς ἐνεργεῖν, πολλὰς καὶ τὰς βαρβάρων ἐξετραχίλισεν, οἱ ἐπὶ πάντων ἰδὲ ἠδονῆς πρὸς ἄλλων ἐκ καταφρονήσεως λέγοντες· καὶ τὴν δύνασθαι πρὸς ἄλλοις ἔντα τῇ ἀλογίᾳ χρῆσθαι, τοῦτοις ἐπιτρέπειν. Quæ verba sic Holstenius vertit: *Opinari vero, eum qui rebus quæ ad sensum pertinent, commovetur, posse etiam in intellectualibus versari, multos etiam ex barbaris precipites egit, qui omni voluptatum generi * arrogantiā quadam se immiscuerunt, affirmantes, ei qui potest sensui indulgere, tamen eodem tempore etiam aliis vacare, hoc permissum esse.* Ita vir ille de literis philosophicis bene meritus: quem mendæ vel etiam lacunæ suspectum habuisse hunc locum astericus affixus indicat. Sed emendare, aut quæ defunt supplere non potuit. Sane hæc non coherent; ἐκ καταφρονήσεως λέγοντες, item in eodem contextu καὶ τὴν δύνασθαι &c. in accusativo singulari, tum rursus in plurali; τῆτοις ἐπιτρέπειν. Sed interest sententiam explicari, priusquam corruptis medicinam facimus.

Hujus caput explicare, quos heic Barbaros intelligat Porphyrius, qui scilicet arrogantiā, ut vertit Holstenius, vel per contemptum omni se voluptatum generi immerferunt. Ego quid mihi conjecturæ in re obscura venit, libere proponam; an ad scopum attigerim nec ne, docti judicabunt. Ad Salomonem felicissimum Hebræorum, ut notum est, Regem pertinere hæc verba arbitror. Quem Porphyrius

Barbarum Græcorum more appellat, qui sic alias nationes barbarici appellatione fœdabant: maxime vero Hebræos. *Plato* quidem in *Cratylo* de etymo nominis πῦρ quod ignem significat; & aliis locis barbaros citans, *Hebræos* intelligit. Quo autem argumento *Salomonem* oblique hac censura perstrictum censeam, id vero explanare maxime ad rem pertinet. Nimirum *Porphyrus*, ut homo eruditissimus, *Christi* mysteriis initiatus, neque proinde *Hebræorum* sapientiæ imperitus, *Salomonis* verba legerat initio libri, qui *Ecclesiastes* inscribitur, ματαιότης ματαιότητων, εἶπεν ὁ ἐκκλησιαστής, ματαιότης ματαιότητων καὶ πάντα ματαιότης. hoc est: *Vanitas vanitatum, dixit concionator, vanitas vanitatum & omnia vanitas.*

Sed & idem in sermonis processu hunc locum viderat; ubi opes suas & magnificentiam prædicat, quibus se omnes mortales supergressum dicit: quæ postquam commemoravit, de sapientia & voluptatibus hunc in modum subjungit: Καί γε σοφία μου ἐσάθη μοι καὶ πᾶν ὃ ἤτησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐκ ἀφείλον ἀπ' αὐτῶν. i. *Et quidem sapientia constitit mihi, vel (ut vulgata habet) perseveravit mecum & omne quod postulaverunt oculi mei, non abstuli ab eis.* Quæ loca inter se conferens *Porphyrus*, plane, id quod litera sonat, putavit *Salomonem* in ea esse hæresi, ut mentis contemplationi simul, & corporis voluptatibus vacare non alienum a proposito sapientis existimaret. Quam & *Cynicorum* quorundam sententiam fuisse constat, & meminit *Porphyrus*, sed & *Aristippi*, cum diceret Λαίδα ἔχω ἔκ ἔχομαι. Quod ergo *Salomon* præfatus, omnia esse vanitatem, omnia nihil ominis se habuisse dicit, ædificasse domos, hortos & pomaria disposuisse omnis generis arboribus; concervasse sibi aurum & argentum & substantias regum ac provinciarum, & cætera, quæ ad voluptates architectandas pertinent, supra omnes qui ante se fuerunt in *Jerusalem*, nihil negasse sensibus suis dicit, hoc summam

matim Porphyrius his verbis mihi videtur complexus: Οἱ ἐπὶ τὸ πᾶν εἶδ' ἑὴδονῆς προῆλθον, ἐκ κατὰφρονήσεως, Qui ad omne voluptatis genus ex contemptu profluxerunt, dicentes. &c. ubi quidem non exilis animum meum pungit suspicio; lacunam esse in textu post participium λέγοντες, amissis Salomonis verbis quæ citabat Porphyrius, his scilicet; ματαίωτης ματαιότητων &c. cui si suspicioni locus datur, & id recipimus, non erit difficile locum hunc pristinae integritati sic restituere: Οἱ ἐπὶ τὸ πᾶν εἶδ' ἑὴδονῆς προῆλθον ἐκ κατὰφρονήσεως, λέγοντες· ματαιίτης ματαιότητων, καὶ πάντα ματαίωτης (vel brevius) πάντα εἶναι ματαία. καὶ τὸν σοφὸν δύνασθ' πρὸς ἄλλοις ὄντα τῆ ἀλογίᾳ χρῆσθ', καὶ τὸ το θεὸν ἐπιτρέπειν, i. qui ad omnem voluptatis speciem profluxerunt, per contemptum dicentes; omnia esse vana, posse sapientem in aliis occupatum, uti irrationalitate (cupiditatibus obsequi) neque deum vetare.

Non est porro, quod quisquam miretur Porphyrium his fuisse offensum, aut eum calumniae accuset, adversus Regem sapientia divinitus præter cæteros mortales dotatum, cum ipse Hieronymus pene hæc, ut Epicuri decreto consentanea explodat, in commentario ad eum librum: Rursum (inquit) ne putaretur hæc dicens hominem ad luxuriam provocare, & in Epicuri dogma corruere, suspensionem hanc abstulit, inferens: & scito quoniam super omnibus his adducet te Deus in iudicium. Idem Hieronymus in fine libri ad hæc verba: Deum time & mandata ejus custodi, quæ in modum epilogi scripta sunt, hunc epilogum apponit: Ajunt Hebraei, cum inter cetera scripta Salomonis, quæ antiquata sunt, nec in memoria duraverunt, & hic liber oblitterandus videretur, eo quod vanas asserat Dei creaturas, & totum putaret esse pro nihilo, & cibum & potum & delicias transeuntes præferret omnibus: ex hoc uno capitulo (ultimo) meruisse auctoritatem, ut in divinorum voluminum numero poneretur, quo totam disputationem suam, & omnem catalogum suum hac quasi ἀνα-

κεφαλαιώσει, coarctaverit, dixerit finem sermonum suorum
 auditu esse promptissimum, nec aliquid in se habere difficile:
 ut scilicet Deum timeamus, & ejus praecepta faciamus.

CAPUT VI.

*Locus Plutarchi e libro, qui inscriptus est convivium
 septem sapientum, correctus & illustratus.*

Verba Plutarchi eo loco hæc sunt: Πάνυ μὲν
 οὖν (ἔφη ὁ Σόλων) μὴ καὶ τῶν Ἀιγυπτίων ἀκριτῶ-
 τεροι Φαιῶν μὲν, οἱ τὸν νεκρὸν ἀνατέμνοντες ἔδειξαν
 τῷ ἡλίῳ, εἴτ' αὐτὰ μὲν εἰς τὸν ποταμὸν κατέβα-
 λον. Ἐδὲ ἄλλε σώματ' ἤδη καθαρῶν γεγονότ'
 ἐπιμέλονται. id est ad verbum, Certe (inquit Solon) ne Æ-
 gyptiis improvidi magis videamur, qui postquam mortuum disse-
 cuerunt, Soli ostenderunt: deinde ipsa quidem in fluvium pro-
 jecerunt. Reliqui vero corporis jam puri curam habent. Non
 constat sententia: in dictione nihil, quod corruptum videri
 possit. Desunt igitur quædam in textu: sine dubio ad-
 verbium, ἐπειδὴ & vox σπλάγχνα, quæ fidenter restituo,
 sensu ita poscente, & sequenti pronomine αὐτὰ, quod ad
 σπλάγχνα refertur. Ita ergo legendum est: οἱ ἐπειδὴ τὸν
 νεκρὸν ἀνατέμνοντες, τὰ σπλάγχνα ἔδειξαν τῷ ἡλίῳ. qui post-
 quam cadavere dissecto viscera Soli ostenderunt. Veram esse
 hanc lectionem patebit conferenti hunc locum Plutarchi
 cum iis quæ Porphyrius in quarto περὶ ἀποχῆς, de hoc ipso
 more Ægyptiorum in exequiis tradit. Hunc autem subne-
 ctere haud gravabor, quia dignus cognitu, non ipsis auctoris
 verbis quæ multa sunt: sed Latinis: Ceterum illud neutiquam
 prætereundum est, quod cum nobiles jam defunctos condiant,
 privatim ventrem eximunt, & in arca reponunt deinde inter
 alia

alia, qua in mortui gratiam faciunt, arcam ad Solem attolentes, eum testem invocant, uno ex libitinariis pro mortuo orationem habente. Est autem oratio, quam Ecphantus ex lingua Ægyptia interpretatus est, hujusmodi: O domine Sol vosque Dii universi, qui vitam hominibus largimini, me accipite & Diis contubernalem futurum tradite. Ego enim Deos, quos mihi parentes commonstrarunt, semper pie colui, quamdiu in hoc seculo vixi, quique corpus genuerunt, semper honoravi: nec aliorum hominum quenquam occidi, neque deposito fraudavi, nec aliud quidpiam inexpiabile malum admisi. Si vero dum vivebam, aliquid quod fas non erat, vel edendo, vel bibendo perpetravi, non per me peccavi, sed per ista: arcam digito ostendens, in qua venter positus erat. Atque hæc locutus in fluvium eam conjicit, reliquum autem corpus tanquam purum condit. Hæc Porphyrius, quæ superiorem Plutarchi locum non mediocriter illustrant. Subdit Plutarchus infra: Ἀτεχνῶς ἴδῶν πολλῶν ἰδοῖς ἂν ὥσπερ ἐν μύλωνι, ἰῶ σώματι τὴν ψυχὴν ἐσκεκαλυμμένην δεῖ περὶ τὴν τῆς ψυχῆς χρεῖαν κυκλοῦσαν. ubi una litera addita legendum debet, supple θανάτου, metu mortis. & mox, pro τὴν τῆς ψυχῆς χρεῖαν, rescribo τὴν τῆς τροφῆς χρεῖαν. Ita melius meo quidem iudicio, quam si ψυχῆ, hoc est, anima dicatur περὶ τὴν τῆς ψυχῆς χρεῖαν κυκλεῖν. Sic autem Latine hæc sententia reddi potest: Sane vero multorum videre est animam, ceu in pistrinum detrusam, corpore velatam, metu mortis circa usum alimentum circuitu se moventem. More scilicet jumentorum molas versantium. Apulejus libro 9. Metam. sive Asini aurei: Ibi complurium jumentorum multivii circuitus intorquebant molas ambage varia. Nec die tantum, verum perpeti etiam nocte, prorsus instabili machinarum vertigine lucubrabant pervigilem farinam. Ibidem Plutarchus de iis qui cibum sumunt: Ἀλλ' ἕκαστος ἐσκεκρυφῶς ἐδούλευε τῇ περὶ τὴν τροφὴν χρεῖᾳ. Sed quisque in cibum se inclinans alimentum necessitati inservit. Quæ verba conjecturam nostram confir-

firmant, neque ψυχῆς, sed τρεφῆς χρέειαν, superiore loco legi debere.

CAPUT VII.

Pliniani loci, qui frustra hactenus eruditos exercuit, emendatio tentatur.

EXstat hic locus in libro XI. *historia naturalis* cap. 37. his verbis: *Jecur maxime vetustatis patiens: centenis durare annis obsidionum exempla prodidere.* Itane obsidionum exemplis jecur centum annos durare observatum. At primum, cujus unquam urbis obsidio tam longum tempus duravit? deinde quid urbium obsidiones ad jecoris observationem, & quomodo per eas compertum id viscus ævo resistere, præ aliis animalium partibus? Non intelligo profus. *Turnebus* lib. 20. *Adversariorum* cap. 23. huic loco medicinam ex antiquis libris facere voluit, in quibus hanc lectionem se reperisse ait: *hoc Sirion cum exempla prodidere.* Ex hac scriptura ipse *oxyrynchum exempla*, vel *Assyriorum*, emendat: quo sensu non video, sed ipsum audiamus. *Oracula librorum antiquorum sciscitanda mihi esse putavi in quibus nihil tale reperi* (quali vulgati codices excusi habent) *sed quod tamen reperi, ut verum fatear, vate aut Sibylla indiget interprete: neque ex eo sana ulla sententia contexi queat.* Verba antiquorum exemplarium sunt: *hoc Sirion cum exempla prodidere.* Quid illud sit, hoc Sirion cum, nequeo comminisci. *oxyrynchum exempla aliquando vaticinatus sum legi debere: qui piscis in Ægypto frequens est, & in ejus potuit jecore, quod Plinius refert, observari.* Sed mihi commentum istud non placet. Veropropius sit, *Assyriorum exempla prodidere.*

didere. Nectamen huic sententiæ ita confidemus, ut nos aliis eam approbare posse putemus. Itaque & amplius pronuntiamus, & alios ad emendationem interpretationemque hortamur. Recte autem vir magnus & prius commentum aspernatur, & quam postea affert sententiam, ei parum fedit. Nos igitur consilium ejus exhortationemque sequentes, quid nobis in mentem venit, proferre audemus.

Ex ejusdem veteris scripturæ vestigiis a Turnebo proposita, *haruspicum* vel *extispicum* exempla nos elicere posse speramus, vel potius confidimus. Sed quomodo id colligam, explicandum ut omnes intelligant. quomodo, inquam, *extispicum* exemplis tot annos jecur durare compertum fuerit. Sic habendum est, magistris illis, qui ex animalium fibris futura conjectandi artem profiterentur, morem fuisse jecora asservare pecudum, ex quarum extis hujusmodi divinatio peteretur. Tum ea exsiccata penes se habuisse in capsis sive armariis ad eum usum paratis, quorum inspectu planius discipuli intelligerent, quæ ab iis de jecoris partibus in hac disciplina observandis traderentur. Eorum quæ ab iis in jecore aut aliis pecundum interaneis observarentur, exempla aliquot ex eodem Plinio subjungere visum est; atque ex hoc ipso libro & capite citato: *jecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietates. M. Marcello circa mortem cum periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit C. Mario cum immolaret Utica: item Caio principi Calend. Januariis, cum iniret consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori ejus, quo mense interemptus est veneno. D. Augusto Spoleti sacrificanti, primo potestatis sue die, sex victimarum jecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti casum quoque est, præterquam in solitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Idem eodem libro, ubi de victimarum felle agit: Aruspices (inquit)*

id

id Neptuno & humoris potentia dicavere: geminumque fuit Divo Augusto, quo die apud Actium vicit. Supra autem eodem in capite, disputans de corde ex eadem disciplina: Non semper autem (inquit) in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege Sacrorum post vigesimam centesimam tertiam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Casari Dictatori quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Unde quaestio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine illo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit.

Multa quoque ad ejusdem disciplinæ observationes pertinentia extant apud M. Tullium, in libris de Divinatione; ut libro primo cum ait: *Similiter quid fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio.* Videtur autem fissum fuisse linea quædam & limes, qui fibras in extis, in jecore scilicet, bipartito dividebat, atque dirimebat. In libro autem ejusdem tractationis secundo de iisdem aruspibus: *Fissum, inquit, omni parte diligentissime considerant: si vero id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristicus.* Nimirum duplex erat fissum: unum familiare in jecore, alterum vitale in aliis extis, ut pulmone, de quo Lucanus.

— *parvusque secat vitalia limes.*

Item fissum, unum erat nostrum, alterum hostium. Erat & duplex in jecore caput; unum nostrum, alterum hostium. Hæc cum in extis victimarum Aruspices distinguerent, & alios docerent, nimirum his necesse erat ea asservare in longum tempus, ut discentibus monumenta artis & documenta essent. Quo pacto apud nos professores anatomici larvales ossium humanorum compages siccatas domi custodiunt. Et memini me olim apud dominum de Sartes doctorem medicum Parisiensem, amicum meum, videre jecur humanum cum vasis omnibus, quæ
ad

ad ipsum pertingunt, exsiccatum axi applicatum, atque ita explicatum, ut ibi artificiosa imitatione expressum potius simulacrum, quam naturæ opus videretur. Hujusmodi extispicum exempla eo loco *Plinii* intelligenda sunt, per quæ apparet cognosci potuisse, quot annos jecur animalis mortui, durare posset, cum, ut verisimile est, tempus quo id extractum fuisset, in iis capsis, tabulisve notarent, quo multitudo & longinquitas observationum pateret. Nec vero victimarum exta tantum custodiebant disciplinæ gratia, sed & avium in auguriis observabilium picturas studiose asservabant eodem *Plinio* auctore lib. 10. cap. 15. quod inscriptum est, *De avibus incognitis. Sunt (inquit) præterea complura genera depicta in Hetrusca disciplina, sed ulki non visa, quæ nunc defecisse mirum est.* Qui locus superiorem nostram de extis conjecturam aliquo modo confirmat.

CAPUT VIII.

Ejusdem auctoris locus, ex eodem capite, vindicatur ab iniqua Cæsaris Scaligeri censura.

Primum *Scaligeri* verba proferam ex commentariis ejus in lib. 1. de *histor. Animalium* cap. 9. partic. 130. *Plinius* quoque lingulam hanc, minorem (*epiglottidem*) vocat linguam sed multis obsepsit erroribus primus. Duabus ait interpositam fistulis ad operam geminam. Una est quia arteriam operiat, cum cibus demittitur: altera quod gulam occludat, cum spiritus comseat. Secundus error cum arteriam vocat *epiglossida*. Tertius ubi ait arteriam esse interiorem, gulam exteriorem, contrarium enim verum est. Hæc *Scaliger*. Videamus num quæ
via

via ad *Plinii* defensionem, vel certe excusationem pateat. Primum igitur hunc errorem (nam & ipse agnosco) nego esse *Plinio* imputandum, cujus culpa omnis penes *Erasistratum*, a quo hoc sumpsit *Plinius*. Quemadmodum ex verbis *Plutarchi* intelligi potest qui in septimo *Sympos.* quaestione prima, sententiam *Erasistrati* de natura & usu *epiglottidis*, hunc in modum expressit: Ἡ δὲ μέταυλῶς αὐτῆ (ἐπιγλωττῆς) κλίσιν ἐπ' ἀμφοτέρω λαμβάνουσα, φθερομένην μὲν ἐπιπίπτει τῷ στομάχῳ, σιτημένων δὲ καὶ πινόντων τῇ ἀρτηρίᾳ, καθαρὸν δὲ πνεύματι τὸν δρόμον φυλάττει, καὶ τὴν ἀναπνοήν. i. At vero *epiglottis janua instar intergerinae, in utramque partem inclinari se sinens, loquentibus nobis Stomacho incidit, edentibus autem & bibentibus, arteriae, liberum spiritui cursum respirationemque servans.* Quamobrem non modo venia dignum judico *Plinium*, quod cum tanto Medico erravit, cujus auspiciis tunc Romae, Medicorum secta florebat, sed etiam laude, quod nobis vetustissimi & celeberrimi auctoris de ea corporis humani particula opinionem ignotam esse noluit. *Secundum* inquit, error, cum arteriam vocat *epiglossida*. Hoc vero temere *Scaliger*, ne quid gravius dicam: quando nusquam is apud *Plinium* error comparer. Haec sunt ejus verba: *Tonsilla in homine, in sue glandula. Quod inter eas uva nomine ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium.* Ubi quaeso error iste est, quem *Scaliger* notat? sane non video. Nisi forte quia uvulae etiam subest arteria, hoc nomen non solum ad operculum, sed etiam ad arteriam pertinere putavit. Plane aliud agebat *Scaliger* cum haec scriberet.

Quod ad tertium & postremum errorem attinet, quod scilicet *Plinius* arteriam interiorem dicat, gulam exteriorem, potuisset verisimilius, meo quidem judicio, is error imputari librario, quam *Plinio*. Et quotusquisque non saepius inter librorum σφάλματα, nominum id
genus

genus trajectiones notavit? Nimis profecto hic præceps in summi auctoris reprehensionem *Scaliger* ut & isto ejusdem libri & capitis loco: *Inter eam (vesicam) & alvum, arteria ad pubem tendentes, quæ Iliæ appellantur.* Ibi & *Plinium* castigat, ceu *ilia* arterias esse putaverit, ego codicem *ilia* pro *iliaca*, una syllaba extrita. Hoc quoque *Scaligero* visum animadversione dignum quod ait, epiglosside operiri arteriam in epulando. *Sane* (inquit *Scaliger*) *in omni deglutitione etiam Saliva.* Quasi ex eo usu, quem epiglossis inter epulandum præbet, & hic in *Salivæ* deglutitione, non facile intelligatur; eadem quippe ratio.

CAPUT IX.

An herba Metallum dici possit? Plinii locus notatur, & explicatur.

Plinius de *saliunca* herba tradens lib. 21. cap. 7. his verbis utitur: *Pannonia hanc gignit & Norici Alpiumque aprica: Urbium Eporrhedia, tanta suavitatis, ut metallum esse cœperit.* Admiratur *Hofmannus* non incelebris e *Germania* Medicus & scriptis clarus, *Variarum Lectionum* cap. 3. quomodo herba *metallum* dici possit: propositisque vulgatis metalli acceptionibus, nulla reperta, quæ ad rem faciat, ad τὸ ἔτυμον confugit. Nam μέταλλον, inquit ἀπὸ τῆ μεταλλᾶν, quod est *querere.* Quare in propria significatione *metallum* dicetur, quodcunque studiose queritur ob usum aliquem in *vita humana.* Ita hunc *Plinii* locum interpretatur, ceu velit *Saliuncam* ob suavitatem odoris cœpisse diligenter inquiri. Et hoc quidem satis probabiliter vir ille eruditus. cæterum semota hac contemplatione grammatica, non raro

ro apud Græcos auctores, nomen hoc, metallum inquam, pro quacumque utili herba usurpatum videri potest; ut apud *Plutarchum* in *convivio Septem Sapientum*, ubi quendam sic loquentem inducit: Θαυμάζω δέ σου τὸν ξένον, ὦ Σόλων, εἰ Δηλίοις ἐναγχῶ ποιησάμεν τὸν μέγαν καθαριμὸν, ἔχισθρησε παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν κομιζόμενα τῆς πρώτης ὑπομνήμαϊα τροφῆς, καὶ δείγματα μετ' ἄλλων εὐτελεῶν καὶ αὐλοφυῶν, μαλάχην καὶ ἀνθέρικον. Ego vero, o Solon, admiror hospitem tuum si cum nuper Delis magnam expiationem perfecerit, apud eos monumenta primi mortalium victus non vidit, cum in templum importarentur, ac vilium & sponte nascentium specimina metallorum, malvam & asphodelum. Ubi expresse μέταλλον de terra nascentibus usurpatum liquet. At enim vero *Guyetus* emendat hunc locum, & pro μετ' ἄλλων, dictionem dividens, μετ' ἄλλων legit. Esto. quid *Galeno* faciemus, qui comment. 2. in librum *Hippocratis de Natura Humana*, non obscure id ipsum insinuat? καὶ μάλιστα ἂν ἐμπειρῶ τῆς ἰσορουμένης ὕλης εἶεν, ὡσπερ εὐδημῶ μὲν καὶ Ἡρόφιλον ἀνατομῆς. Κρατεῦσας δὲ καὶ Διοσκορίδης τῶν μετ' ἄλλων φαρμάκων. Qui si locus *Galeni* integer est, metallicorum etiam appellatione non modo, quæ proprie *metallica* & *fossilia* dicuntur, sed etiam stirpium, quarum est in medicina usus, naturas comprehendi fatendum erit. Nam *Crateuæ* quidem herbis vestigandis ac radicibus secandis industriam olim laudatam constat: *Dioscorides* autem licet universam materiam medicam tractare aggressus, nullam ejus partem intactam reliquit, neque proinde *metallica* omisit, hanc tamen partem, quæ plantarum genera & vires exponit, latius & diligentius exsecutus videtur. Sed vereor, ut satis integer sit is *Galeni* locus: & profecto quædam videntur deesse, quibus amissis, quod erat in contextu ultimum, mansit. Hoc si recipimus, vel standum erit ei expositioni, quam dat *Hofmannus*: aut dicemus metallum ibi a *Plinio* sumptum esse pro vectigali & reditu, quod

quod publici multarum civitatum reditus e metallis caperentur: ut olim apud Athenienses, teste *Aristophane in Vespis* in hac enumeratione,

Πρῶτανεῖα μέταλλ' ἀγοράς, λιμένας, μισθὸς, καὶ δημοσίαι α.
Τούτων πλήρωμα, τάλαντ' ἑξήκοντα διχίλια γίνεται ἡμῖν.

CAPUT. X.

Solonis versus quo se agebat semper aliquid addiscentem senescere, & quid de senili studio Plato senserit.

Nter alia commendata in *Solonis elegis*, hic versus in primis fertur,

Ἄνθρωπος γηράσκω πολλὰ διδασκόμενος.

Quo significabat senescere se multa in dies addiscentem: ita enim *Cicero* in Dialogo de *Senectute* hunc versiculum interpretatur. censetque plane juxta hanc sententiam, *manere ingenia senibus, modo permaneat studium & industria*. Proponit etiam hoc dictum *Plato* in eo dialogo, qui inscribitur *Laches*: εἰς τὸν ἑπειτα εἶον προμηθεύερον ἀνάγκη εἶναι τὸν ταῦτα μὴ φεύγοντα, ἀλλ' ἐθέλοντα κατὰ τῆς Σόλωνος, καὶ ἀξιοῦντα μανθάνειν, ἕως περ ἂν ζῆ, καὶ μὴ οἰόμενον αὐτῷ τὸ γῆρας νοῦν ἔχον προσίεναι. Quibus verbis hujus *Solonis* propositi rationem reddit: nempe ideo semper esse discendum, studendumque, quandiu vivimus, quia *Senectus* mentem secum non affert hominibus, sed potius aufert. Quo & illud *Poëtæ*, pertinet:

Omnia fert ætas, animum quoque.

Statim quippe memoriam, maxime necessarium discantibus bonum labefactat, atque ita oblivionem inducit, adversus quam studio & industria pugnandum est. Ceterum

C

idem

idem *Plato* lib. 7. Πολιτειῶν, hoc dictum *Solonis* improbat, quo multa senescentem se addiscere autumat: neque minus absurdum id iudicat, ac si quis opinetur aliquem, qui bene poterat currere in ætate florenti, eandem retinere in senectute velocitatem pedum, & non minus aptum esse ad cursum. Quam facultatem una cum aliis corporis dotibus minui, ævo atteri ac languere palam est. Atque minus adhuc idoneum esse senem putandum est ad multa animo per disciplinam consequenda. Labore enim improbo opus est ei, qui multa addiscere velit. Itaque nominatim *Solonem* ibi ob hanc opinionem perstringit, his scilicet verbis: Σόλωνι γὰρ ἔπεισέον, ὡς γηράσκων τις πολλὰ δυνατὸς μάναθάνειν, ἀλλ' ἤτιον ἢ τρέχειν νέων δὲ πάντες οἱ μεγάλοι καὶ οἱ πολλοὶ πόνοι. i. Neque enim audiendus *Solon*, quod quis senescens multa valeat discere; immo minus hoc, quam multum currere. Juvenum autem sunt magni omnes & multi labores.

CAPUT XI.

Vetus proverbium ex verbis Aristotelis erutum.

Ota est omnibus præfatio *Aristotelis* in primo *Moralium ad Nicomachum* cap. 9. nempe haud proclivem sibi, aut lætam esse disputationem contra ideas, quas viri amici defendant: & tamen hanc esse suscipiendam veritatis causa: Ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοι, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Cum enim ambo amici sunt: sanctius tamen est veritatem præferre. His verbis ajo subesse allusionem ad vetus adagium, quod exstat apud *Athenæum* lib. 5. cap. 107. Ibi nescio quis de Athenione Philosopho Peripatetico, illo qui tyrannidem Athenis usurpavit, dicturus quædam parum illi honorifi-

ca,

ca, sed vera, coram philosophis, qui in eo convivio discumbebant, hos senarios præmittit vice præfationis,

Εἰ μὲν Φράσω τῶληθές, ἔχι σ' ἐν Φρανῶ·

Εἰ δὲ ἐν Φρανῶ τί σ', ἔχι τῶληθές Φράσω·

Hoc est, *Si quidem dixero verum, non te delectabo: si vero quid te delectavero, veritatem non dicam.* tum subdit: ἀλλὰ Φίλη, Φασίν, ἢ ἀλήθεια. *Sed amica, ajunt, veritas.* Unde liquet fuisse in veterum adagiis, istud quoque celebratum, Φίλη ἀλήθεια. *amica veritas:* patet etiam, quam eleganter & venuste *Aristoteles* ad ipsum alluserit citatis verbis, ἀμφοῖν γὰρ ὄντων &c. cum ambo, inquit, amica mihi sint: *Plato* amicus; amica, juxta proverbium, veritas, sanctius tamen est præferre amicis veritatem.

CAPUT XII.

Quid significet verbum προενδημεῖν, & à quo primitivè usurpatum.

Galenus libro 4. de Dogmatis Hippocratis & Platonis, primum eo verbo usum Posidonium, clarum e porticu philosophum testatur, cum significare vellet, decere prudentem virum, ita semper animo esse comparatum, ut, quod ille ait apud Comicum, nihil humani a se alienum putet, significat enim id verbum, quæcunque adversa accidere possunt, cogitatione præcipere; ea meditari assidue, atque ita cogitandi consuetudine sibi familiaria reddere. Nam ἐνδημεῖν idem valet ac præsentem alicubi esse. Προενδημεῖν longe ante conversari atque interessse. Plane id quod *Aeneas* apud *Maronem* in sexto magni operis,

Omnia præcepi atque animo mecum ante peregi.

C 2

Quo

Quo & pervulgatum illud Anaxagoræ in morte filii spectasse ait ibidem Galenus: ἴδειν θνητὸν γενήσασθαι Sciebam ne genuisse mortalem. Verba Galeni quibus Posidonium hujus verbi auctorem laudat, hæc sunt: βούλεται δὲ τὸ προενδημεῖν ῥῆμα τῷ Ποσειδωνίῳ, τὸ πρᾶγμα παρ' ἑαυτῷ τὸ μέλλον γενέσθαι, καὶ ὡς πρὸς ἤδη γινόμενον, ἰδιόμορον ἵνα ποιηθεῖται κατὰ ἔραχυν. significat verbum προενδημεῖν Posidonio, idem, quod præfigurare apud se aliquid quod futurum est, vel certe in tempore futuro evenire potest: tum huic rei tanquam jam esset facta, paulatim assuescere.

CAPUT XIII.

De fragilitatis humana consideratione. Parum hanc prodesse corruptæ mentis hominibus, variis auctorum antiquorum locis ostenditur.

ANimum reprimere, & vitam præservare a vitiis & pravis voluptatibus consideratione mortis, paucorum hominum est, & mentis bene sanæ: Qui enim bonam mentem ejurarunt, & in vitæ hujus commodis summum bonum constituunt, hos non modo hæc cogitatio non emendat, sed etiam corrumpit, & præcipitat. Quamobrem nihil ad istos hæc *Siracida* verba attinent: *In cunctis operibus tuis memorare novissima tua & non peccabis.* immo, ut dixi, nihil sic eorum cupiditatem excitat, atque hæc contemplatio. Continuo enim, ut in *libro sapientia* scriptum est, dicunt cogitantes apud se non recte: *exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ: & quæ ibi sequuntur.* Quibus similia prope habet *Plutarchus* ex ejus farinae hominum sententia, in lib. *περὶ παιδων ἀγωγῆς*, ita scribens: *Στιγμὴ χρόνου*

χρόνος πᾶς ὁ βίος ἔστι (λέγοντες) ζῆν καὶ ἔ παραζῆν προσήκει.
 τί δ' φροντισέον ἡμῖν τῷ τῷ πατρὸς ἀπειλῶν; χρόνολησῶ καὶ
 σοροδαίμων ἐστὶ. καὶ μετέωρον αὐτὸν ἀράμμοι, τὴν ταχίστην
 ἔξοισομυ. *Punctum temporis est omnis vita, inquit; vivere o-*
portet, non male vivere. Quid autem tantopere nobis est curan-
dum de patris minis? atatis vitio insanit; neque aliud est jam
nisi sepulchralis larva & infelix simulacrum. Mox enim hunc sub-
latum domo quam citissime efferemus. Porro innumera in hanc
 sententiam occurrunt apud Ethnicos auctores loca, præ-
 fertim poëtas. Quibus consulto prætermisissis, quod ea
 omnibus in promptu esse arbitror, duo proponam, non
 adeo, ut quidem puto, vulgata neque exculcata; unum
 Thucydides, alterum Platonis. Thucydides in luis descri-
 ptione, quæ Peloponnesiaci belli tempore, late orbem
 pervagata, tandem Athenis incubit; quid tum homines
 in summa salutis desperatione cogitarent, his verbis ex-
 primit: Πρωτόν τε ἤρξε, καὶ ἐς τὰλλα τῇ πόλει ἐπιπλέον ἀ-
 νομίας τὸ νόσημα. ῥᾶν ἐτόλμα τις ἂ πρότερον ἀπεκρύπτετο μὴ
 κατ' ἡδονὴν ποιεῖν, ἀγχιεφορὸν τὴν μεταβολὴν ὀρῶντες, τῶν
 εὐδαιμόνων καὶ αἰφνιδίως θνησκόντων, καὶ τῷ ἔδεν πρότερον
 κεκτημένων, ἐυθὺς δ' ἀκείνων ἐχόντων ὥστε ταχέως τὰς ἐπαυ-
 ρέσεις, καὶ πρὸς τὸ τεργνὸν ἡξίαν ποιεῖσθαι, ἐφ' ἡμέρα τότε
 σώματα καὶ τὰ χρήματα ὁμοίως ἡγούμενοι. i. *Principiumque*
attulit civitati hic morbus ad alia majoris improbitatis mala.
Promptior enim quisque erat ad audendum ea, quæ prius dissimu-
labat se pro libidine patrare: & videntes tantam in promptu mu-
tationem, divites quidem repente morientes, qui autem ante
inopes erant, eorum bona repente habentes, opera pretium puta-
bant, frui quam primum & cum voluptate presentibus bonis, dia-
viam arbitantes & vitam & pecuniam.

Alter locus est apud Platonem in Phadone sive de anima
 immortalitate. Ubi Crito Socratem die inclinante, para-
 tum mori, & venenum poscentem, paulum adhuc expe-
 ctet, neve tantum properet, his verbis admonet: Ἀλλ'

οίμαι, ἔφη, ἐγώ γε, ὦ Σώκρατες, ἔτι ἤλιον εἶναι ἐν τοῖς ὄρεσι
καὶ οὐπω δεδυκέναι. Καὶ ἅμα ἐγὼ οἶδα καὶ ἄλλους πόνοι ὄψε
πίνοντας εὖ μάλα· καὶ συγγενομένους γ' ἐνὶ τῷ ἄν τύχῳσιν
ἐπιθυμοῦντες. ἀλλὰ μηδὲν ἐπείγου, ἔτι γὰρ ἐγχεῶμαι. *At vero,*
equidem, inquit, O Socrates, nondum Solem reliquisse mon-
tes, nec occidisse. Et novi alios, postquam id sibi nuntiatum est,
valde sero bibere illud (venenum) consueverunt, idque largiter
conatos, interdum vero etiam illorum potitos, quorum amore
afficiebantur. Quamobrem ne adeo festines: adhuc enim super-
est tempus. Apparet autem ex his, plerosque veterum il-
lorum nullum bonum, neque malum extra hanc vitam ag-
novisse. Et expresse *Aristoteles* notat lib. 3. *Moral. cap. 9.*
ubi mortem dicit omnium rerum maxime esse terribilem:
Πέρας γὰρ (inquit) καὶ οὐδὲν ἔτι ἴσ' τεθνεῶσι δοκεῖ, οὔτε ἀ-
γαθὸν, ἔτε κακὸν εἶναι. Unde etiam mos iis natalem diem
epulis, atque omni lætitiæ apparatu celebrandi, qui scilicet
vivendi initium attulisset, ac fruendi bonis hujus vi-
tæ. Ex nimio autem mortis metu, quod alium ab isto re-
rum statum ignorarent; aut ambitioni serviebant, & fa-
mam ad posteros propagare studebant, genus immortalita-
tis existimantes semper in memoria hominum vivere; aut
voluptatibus indulgebant. *Manducemus: cras enim morie-*
mur, ut Apostolus ex eorum sententia refert ad Corinthios
scribens. Ad quem morem respiciens *Plutarchus* in lib. πῶς
δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, *Achillis* temperantiam lau-
dibus vehit, quod morte illi instante post *Patrocli* obi-
tum, ac *Briseide* reversa non properat voluptatibus frui:
Ἀλλὰ κἀνταῦθα δεῖ παραθεωρεῖν τὴν Ἰσ' *Achilleus* ἐν κρᾶτειαν
ὅτι τ' βρῆσιδ' ἐρῶν, ἠκούσης πρὸς αὐτὸν, εἰδὼς ἴην Ἰσ' εἰς Ἰε-
λευθὴν ἐγγυὸς οὖσαν, ἔσπεύδει ἰῶν ἠδονῶν πρὸς ἀπόλαυσιν. Secus
& quibus *Deus* meliorem mentem dedit, sancti homines;
His namque ultimus vitæ dies potior, quam natalis.
Quippe hic ad ærumnas, & peccata homines mittit: ille
in æternam felicitatem introducit. *Pereat (inquit Jobus)*
dies.

dies illa in qua natus sum, & nox illa in qua dictum est, ecce masculus. Ad quem locum Origenes ad hunc modum disse- rit: Hæc audientes nos, o viri, non gaudeamus de terrena na- tivitate, sed timeamus a pluribus mundi hujus tentationibus, sed paveamus a terribili introitu in illud incorruptibile seculum, ubi erit revelatio, & inquisitio. Animadvertamus, o homines, quæ immutatio facta sit hominibus. Nam priores diem nativita- tis celebrabant, unam vitam diligentes, & aliam post hanc non sperantes. Nunc vero nos non nativitatis diem celebramus, cum sit dolorum & tentationum introitus, sed mortis diem celebramus, utpote omnium dolorum depositionem, atque omnium tentatio- num effugationem. Hæc non admodum exquisitis verbis La- tine expressa, sed qualibus a nescio quo interprete conver- sa, nobis autem olim notata, subjungere visum est.

C A P U T XIV.

Mendum sublatum e codice Plutarchi. Quid sint ἡχηῖα, & quis eorum usus esset int heattris vete- rum. Victorius & Turnebus defensi ab iniqua Hofmanni censura.

Plutarchus in libro qui inscriptus est: περὶ τῆς μὴ χρεῶν εἰς ἐμμελεῖα τὴν Πυθίαν. hoc est; quod Pythia desierit oracula versibus reddere. quo- rundam de iis Delphicæ vatis metris opinio- nem refert his verbis: Πολλῶν δὲ ἦν ἀκούων, ὅτι ποιητικοὶ ἴνες ἄνδρες ἐκδεχόμενοι τὰς φωνὰς, καὶ ὑπο- λαμβάνοντες, ἐπι κἀθηνται περὶ τὸ χρεσθήριον, ἐπι καὶ ῥυθμὸς οἷον ἀγγεῖα τοῖς χρεσμοῖς ἐκ τῆς προτυχόντ' & περιπλέκοντες. Multos vero audires qui dicerent, quosdam pœtica artis haud ignaros viros apud oraculum sedere, qui voces exciperent, iis-

que statim versus, & numeros ceu vasa quaedam circumplicarent. Quid sit vasa circumplicare oraculis, quove hæc tam insolens locutio spectet, numeros poëticos vasis comparantis, non intelligo: nec credere queo hoc Plutarchum dixisse. Quamobrem mendum subesse oportet: puto autem in voce ἀγγεία, apage tam frigidum schema, indignum tanto scriptore: lego igitur ἤχεϊα. Allusio est ad vasa ænea, quæ in theatris ad augendam & modulandam actorum vocem disponi in occulto solebant. Vitruvius lib. 1. cap. 1. Item in theatris vasa ænea, quæ in cellis sub gradibus mathematica ratione collocantur, & sonituum discrimina quæ Græci ἤχεϊα vocant, ad symphonias musicas, sive concertus componuntur divisa in circinatione diatessaron & diapente & diapason, uti vox scenici sonitus conveniens in depositionibus tactis cum offenderit, aucta cum incremento, clarior & suavior ad spectatorum perveniat aures. Hæc ibi Vitruvius de istis vasis sonoris, & similia postea, libro & capite quinto. Ex quibus patet, quam venuste Plutarchus numeros Poëticos, & metra comparet cum vasis illis theatrorum; utpote quæ & ipsa modulationis gratiam vocibus Pythiæ adjungerent.

Ad eandem pertinet considerationem, expendere, quæ Caspar Hofmannus supra laudatus Variarum Lectionum lib. 1. cap. 19. de iisdem instrumentis adversus P. Victorium & Adrianum Turnebum disputat. Primum autem Victorii verba in medium producam ex libro 20. Variarum ejus Lectionum cap. 7. Vasa igitur quaedam ænea, in eorum cellis collocabant summa cum ratione, quæ hoc ipsum præstarent (ut histrionum voces ad aures spectatorum audiores clarioresq; accederent) illa autem inde ἤχεϊα vocabant: ostendit enim nomen hoc ipsum eorum munus: unde etiam, quam Latini imaginem præcise dixerunt, eidem ἤχεϊα appellabant. Hofmannus autem quo dixi loco, ita disserit: Victorius ad procurandam ἤχεϊα quandam (nisi ut puto, vocabuli etymo) instituta fuisse docet. Addit hoc male ipsum Victorium dixisse. Quare? quia, inquit, ἤχεϊα

ad sonituum discrimina, componi solita Vitruvius citato loco expresse docet. Quasi vero, non ad utrumque usum valuerint vasa illa, nempe & sonorum distinctionem & augmentum scenicæ vocis. De hoc quidem, vocis, inquam, incremento diserte Vitruvius haud obscuris verbis testatur lib. & capite quinto. Ita hac ratiocinatione vox ab scena, uti ab centro profusa se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava, excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam. Philander in commentario ad hunc locum: Vitruvius (inquit) in graduum præinjectionibus, quas diximus esse tres (si quidem magna sunt theatra) totidem cellarum regiones constituit, ubi collocentur vasa inversa, quorum percussione ad spectatorum aures vox vegetior, clariorque atque suavior perveniret. Immo præcipuum hunc fuisse eorum vasorum usum puto, augere histrionum vocem, ut longius ferri ac ad universæ spectatorum multitudinis aures pervenire possit. Illud plane absurdum, nec philosophi, quod negat echo facere ad vocem augendam; cum sit contra experientiam; sed & contra rationem. nam quomodo lumen & refractione & reflexione intenditur: Sic vox resultantia e cavis locis & politæ superficiæ. Sed & Aristoteles diserte id confirmat sect. XI. questionum naturalium problem. 8. Διά τί, inquit, εἰάν τις πίθον καὶ κερύμια κενὰ καλοῦνται, καὶ πομάση, μᾶλλον ἔχει τὰ οἰκήματα. i. Quam ob causam si quis dolium & lagenas, & cetera id genus figulina inania obruat, operiatque, domicilia resonare amplius possint. Accedit Cicero lib. 2. de Natura Deorum, ubi de aurium conformatione: Sed duros & corneolos habent introitus (aures) multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus.

Non minus infelix censor Hofmannus in Turnebum. Hunc reprehendit, quod ad memorata vasa scenica, hos versus e poëmate *Ætna*, pertinere putet:

Carminaque irriguo magni cortina theatri

Imparibus numerosa modis canit arte regentis.
 Tota, inquit, similitudo est de Tritone, quomodo ille personet
 in mari: propter hos versus, qui præcedunt,
 Nam veluti resonante diu Tritone canoro
 Pellit opes collectus aqua, victusque movere
 Spiritus & longas emugit buccina voces,
 Carmineque irriguo &c.

Hæc, inquam, omnia ad eandem pertinere παραβολήν, ac similitudine a Tritone desumptam censet. Quorsum igitur ibi theatri mentio & cortinæ? quidve sibi impares modi illi volunt? quanquam non placet mihi Turnebi interpretatio, ad ἤχηρα scenica hos versus referentis, malim cum Scaligero ad organa hydraulica transferre, quorum fuit in theatris usus. quod sane postulant verba hæc,

Imparibus numerosa modis canit arte regentis.
 Fortassis & Triton eodem loco nihil aliud nisi hydraulicum organum. Sed de his hæctenus.

 C A P U T X V.

De ratione dignoscendi hominum ingenia, Terentii locus aliorum collatione illustratus.

Ingenium & natura cujusque hominis ex iis certissime perspici potest, quæ in secreto & inobservatus facit, ut si quis alicui domi de improvviso superveniat. Hunc igitur modum conjecturæ de hominum moribus capiendæ, scite Comicus in *Heaut.* act. 2. Scen. 3. his versibus tradit:

*Hinc sciri potuit, haud usquam alibi Clinia,
 Quo studio vitam, suam te absente exegerit,
 Ubi de improvviso est interventum mulieri.
 Nam ea res dedit existimandi copiam*

Quo-

Quotidiana vitæ consuetudinem,

Quæ cujusque ingenium ut sit, declarat maxime.

Textentem telam studiose ipsam offendimus.

Huic porro similem plane rationem venandi mores hominum videre est apud *Livium* libro 1. ubi de Tarquinii in Lucretiam facinore, & valde fallor nisi ad eum locum respexit, quem constat aliorum exemplo multa ex proprio ingenio *historia suæ* ad voluptatem legentium, & eruditionis atque eloquentiæ ostentationem præter rerum gestarum fidem inferuisse. Incidit de uxoribus mentio: suam quisque laudare miris modis: inde certamine accenso, *Collatinus* negat verbis opus esse, paucis id quidem horis posse sciri, quantum ceteris præstet *Lucretia sua*. Quin si vigor juvenæ inest, conscendimus equos, invisimusque præsentis nostrarum ingenia: id cuique spectatissimum sit, quod inopinato viri adventu occurrerit oculis. Et apud eundem lib. 37. *Africanus* cum fratre agens de explorando *Philippi Macedonum Regis* animo: itaque, inquit, prius *Regis* animum explorari placet: opportune explorabitur, si nihil ex præparato agentem opprimet, qui mittetur. Sic quoque dignosci vere fortem virum, ab eo qui videtur, notat *Philosophus* in tertio *Moral. ad Nicom.* cap. xi. Διὸ καὶ ἀνδρειότερου δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν τοῖς ἀίφνιδίοις φόβοις ἀφόβον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προδήλοις. ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἤτιον ἐκ παρασκευῆς. τὰ προφανῆ μὲν γὰρ. καὶ ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δὲ ἐξ αἰφνης κατὰ τὴν ἕξιν. i. Ideo etiam fortioris videtur, in impreviſis terroribus manere intrepidum atque imperturbatum, quam in apertis. Ex habitu enim id magis provenit, minusque ex præparatione. Nam quæ providentur, facile aliquis ex consideratione & consilio eligit: quæ repente accidunt, non nisi ex habitu. Sed & *Lucretius* in tertio, adversus quosdam qui se se jactant minime iis moveri, quæ de inferis post mortem traduntur, & se scire nullum mortuo superesse neque bonum neque malum (quam ipse opinionem ut *Epicureus* de-

defendit) proinde nihil sibi esse opus Epicuri philosophia
ad eos metus depellendos ; contra hos , inquam, arguit ex
his quæ ipsi faciunt in adversis rebus & gravibus ærumnis.
nam nihilo secius vitam quocumque modo retinere vo-
lunt , & quidvis perpeti malunt , quam mori ,

Omnibus ærumnis affecti denique vivunt :

Et quocumque tamen miseri venere , parentant ,

Et nigras mactant pecudes , quas manibus divi

Inferias mittunt : multoque in rebus acerbis

Acrius advertunt animos ad religionem.

Quo magis in dubiis homines spectare periculis

Convenit , adversisque in rebus noscere qui sint.

Nam vera voces tum demum pectore ab ipso

Eliciuntur & eripitur persona , manet res.

CAPUT XVI.

*Observatio quadam Aristotelis, usurpata Galeno sup-
presso auctoris nomine.*

Alenus in libello, quem προτρεπτικὸν πρὸς τοὺς
τέχνας inscripsit, eos increpans, qui forma
& viribus corporis gloriantur, animi autem
bona negligunt, Homerum semel tantum
Nirei qui inter Græcos forma excelluit, men-
tionem fecisse notat : Καὶ γὰρ ὁ Νιρεὺς κάλλιστος μὲν ἀνὴρ
ὑπὸ Ἰλίου ἦλθεν, ἀλλ' ἀλαπαθὴς ἦν. καὶ διὰ τῆς ἀπαξ ἀν-
τὶ μόνον ἐμνημόνευσεν Ὀμηρὸς ἐν νέων καταλόγῳ. i. Etenim
Nireus vir quidem pulcherrimus ad Ilium venit, verum ignavus
erat, atque idcirco semel tantum Homerus ejus mentionem fe-
cit. Atqui Aristoteles multis ante seculis, quam Galenus na-
tus esset, hoc animadverterat : ut videre est in tertio libro

Rhetor.

Rhetor. cap. 12. Ubi eorum vim considerat, quæ Græci magistri *ἀσύνδετα* hoc est *dissoluta* vocant, huncque in modum explicat: ἔτι ἔχει ἰδίον τι τὰ ἀσύνδετα· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δοκεῖ εἰρηῶσαι· ὁ γὰρ σύνδεσμος ἐν ποιεῖ τὰ πολλὰ. ὥστε εἰάν τις θαιρεθῆ, δῆλον ὅτι τὸν ἀντίον ἔσται τὸ ἐν πολλὰ. ἔχει οὖν ἀυξήσιν, ἠλθον, διελέχθην, ἰκέτευσά πολλὰ. δοκεῖ ὅτι ὑπεριδεῖν, ὅσα εἶπον, ὅσα Φημί. τῆτο ὃ βούλεται ποιεῖν καὶ Ὀμηροῦ, ἐν τῷ,

Nireus δὲ αὖ Σύμηθεν,

Nireus Ἀγλαΐης,

Nireus ὃς κάλλιστος.

Περὶ οὗ γὰρ πολλὰ εἰρηται, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρηθῆ. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε ἠυξήσεν ἀπαξ μνηθεῖς διὰ τὸν παραλογισμόν, καὶ μνημὴν πεποίηκεν, ἔδαμοῦ ὕστερον αὐτῷ λόγον ποιησάμενος. i. Præterea proprium aliquid habent asyndeta: in equali enim tempore, multa videntur dicta esse. Nam conjunctio unum, quæ multa sunt, facit. Quamobrem si auferatur, manifestum est fore id, quod unum est, multa e converso. Habet igitur amplificationem; veni, narravi, supplicavi multum; videtur autem contemnere quacumque dixi, quacumque ajo. Sed & Homerus idem vult facere in illo:

Nireus autem ex Syma:

Nireus Aglaja filius:

Nireus, qui pulcherrimus:

De quo enim multa dicta sunt, necesse est & sæpe eum dictum esse. Si igitur & sæpe, etiam multa videntur. Quare amplificavit, cum semel ejus meminisset, propter fallaciam, & mentionem fecit, etiamsi haud quaquam posterius de ipso sermonem habuerit. Porro initium cujusque versus ponere ad rem demonstrandam satis habuit Aristoteles; si quis autem integros desiderat, Homeri librum 2. Iliad. legat in recensione navalis Græcorum exercitus. Ceterum ex his Homericis carminis majestatem æstimare licet, ut cujus se interpretem ipse philosophorum, atque, ut quod sentio, dicam, Græcis inge-

ingeniorum princeps tam propalam fateatur; neque apud eum rhapsodi munere fungi indignum putet.

C A P U T X V I I .

Quiddam apud Platonem animadversum de ministranda cicuta damnatis apud Athenienses, & de ejus herba vi. Locus Plinii emendatus.

Nihil esse arbitrò apud magnos auctores, quod non dignum animadversione videri debeat: sæpe enim eorum libros legentes, egregia præterimus, quæ respicere non dignamur & parvi momenti esse putamus. Hoc præsens animadversio cujusdam loci Platonis in *Phadonè* sive de Immortalitate animi manifestabit. Cum Socrates supremo vitæ die in carcere cum familiaribus intentius de animæ immortalitate disputaret minister publicus ad Critonem unum ex illo cœtu, accessisse dicitur, eumque admonuisse, ne fineret Socratem prolixius atque studiosius verba facere. Quod hæc intentio venenum sumpturis inutilis esset, utpote quæ suscitato calore nativo vim medicamenti impediret, interdumque hac causa cogerentur quidam bis & ter haurire idem medicamentum. Platonis verba hæc sunt: Σω. πρῶτον ὁ Κρίτωνά τόνδε σκεψώμεθα, τί ἐστιν ὃ εὐλεύεται μοι δοκεῖ πάλαι εἰπεῖν. Τί δέ, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κρίτων ἄλλογε, ἢ πάλαι μοι λέγει ὁ μέλλον σοι δώσειν τὸ φάρμακον, ὅτι χρὴ σοι φράζειν, ὡς ἐλάχιστα διαλέγεσθαι. Φησὶ γὰρ θερμαίνεσθαι μᾶλλον διαλεγόμενος. δεῖν δὲ οὐδὲν τοιοῦτον προσφέρειν τῷ φαρμάκῳ. εἰ δὲ μὴ, ἐνίοτε ἀναγκάζεσθαι καὶ δις καὶ τρίς πίνειν τὰς τί τοιοῦτον ποιοῦντας. Cum igitur hunc locum legerem; incessit me dubitatio, quid sibi iste minister hujusmodi moni-

tu vellet; quid scilicet ejus interesset bis aut ter alicui venenum, an semel daretur. Non enim videbatur mihi ex misericordiæ affectu in carnifice hæc admonitio proficisci; ne scilicet mors laboriosior Socrati esset; tametsi ipse Socrates bonum virum fuisse hunc hominem minimeque omnium inhumanum, ut genus id mortalium esse solet, testatur eo loco: Immo vero hunc Socratis vicem bona fide doluisse atque illacrymasse idem *Plato* refert, non sine gravi insectatione judicum & populi, qui talem virum necare sustinuisent, cujus morti ipsi carnifices lacrymas darent. Sed tamen aliquid subesse huic interpellationi suspicabar.

Ita incertus aliquandiu hæsi, donec incidi in quendam *Plutarchi* locum in *vita Phocionis*, ubi viri illius probi & fortis exitum narrat, hunc in modum: Πεπωκότων δὲ ἤδη πάντων τὸ φάρμακον, ἀπέλιπε. καὶ ὁ δημόσιος, ἐκ ἔφη τρίψειν ἕτερον, εἰ μὴ λάβοι δώδεκα δραχμῶν, ὅσου τὴν ὅλην ὠνεῖται. χρόνου δὲ γενομένου καὶ διατριβῆς, ὁ Φωκίων καλέσας ἵνα τῶν φίλων, καὶ εἰπὼν ἐπεὶ μηδὲ ἀποθανεῖν Ἀθήνησι δωρεάν ἐσιν. ἐκέλευσε τῷ ἀνθρώπῳ δῶναι τὸ κερμάτιον. i. *Cum vero omnes jam medicamentum bibissent, defecit. Et minister publicus, negavit tritutum se aliud, nisi acciperet duodecim drachmas, quanti libra constaret. Cum autem mora fieret, vocavit Phocion quendam ex amicis, & cum dixisset; ne mori quidem gratis Athenis licere, viro illi praecepit hanc pecuniam dare. Ex his intelligimus morem fuisse Athenis, ut minister publicus cicutam propria pecunia emeret. Quod cum ita esset, volebat aliquem morti addictum, ita se comparare, ut pluribus cicutæ potionibus opus esset ad mortem illi consciscendam. Quod tunc plus pecuniæ in cicutam cogeretur impendere. Patet etiam quorsum ministri illius admonitio memorata, isque metus spectet in *Phadone*. Postremo discimus ex hoc quidem *Plutarchi* loco; non minus cicutæ libra opus fuisse ad hominem necandum eumque senem:*

item

item satis caram Athenis fuisse, cujus libra duodecim drachmis, hoc est monetæ Romanæ festeriis octo & quadraginta; nostræ, ut quidam putant, coronato solari cum quinta insuper parte constaret. De cicutæ quidem facultate, quod in genere venenorum non sit vehemens, neque toto quod ajunt, genere venenum, cum ex locis allatis *Platonis & Plutarchi* liquet, tum ex historia anus Atticæ apud *Galenum* lib. 3. cap. 18. de *Simpl. Medicam. viribus*, quæ magnam admodum cicutæ quantitatem semel vorabat, cum ἀπ' ἐλαχίστη incipiens mandere, paulatim majorem subinde copiam sumeret, hocque modo mandendi sibi consuetudinem fecisset. Sed tamen cum plurimum postea impune consumpsisse dicat; vel hinc intelligatur, non esse ejusmodi ejus herbæ vim, quæ a calore nostro superari non possit. Nec tamen inficias iverim, ut in aliis quæ terra nascuntur, sic & in expendendis cicutæ viribus habendam esse locorum rationem, in quibus cicuta provenit, quando constat experientia non parum ejusdem generis plantas variare per loca: nec solum plantas, sed animalia atque homines ipsos. Hæ sunt varietates secundum *Plinium* lib. 25. cap. 13. qui locus in excusis codicibus mendosus mihi videtur. adscribam igitur, ut emendem si poterò: *Maxima vis (cicutæ) nata Sufis Parthorum, mox Laconica, Cretica, Asiatica. In Græcia vero Megarica, deinde Attica.* Suspectus, inquam, mihi mendæ hic locus. Sic namque cicutarum patrias ordine deducit, tanquam Laconia in Græcia non esset, neque item Creta. vitium autem in traiectione verborum. Sic legendum censeo: *Maxima vis nata Sufis Parthorum, mox Asiatica. In Græcia vero Laconica, Cretica, Megarica, deinde Attica.* Juxta quem ordinem, postremum virtutis Attica tenere locum, ideoque aliis memoratis imbecillior ad nocendum esse videtur.

Galenus citato loco haud aliter cicutam homini perniciosam censet, atque succum lactucæ, celeritate videli-

cet

cet distributionis, qua statim ad vitalia penetrat, & in iis caloris nativi fontem extinguit. Nam si in via moretur; in alimentum cedere. Hoc pacto nihil sturnos lædere, sed ab iis concoqui, quod meatus corporis habeant strictiores. Ita quidem Galenus hanc difficultatem expedit: quem sequitur ὁ ἐν ἀγίῃς, Basilus Magnus, homil. 5. in Hexaemeron: Τὸ ἰδὲ γὰρ κώνειον (inquit) οἱ ψάρες ἔδσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τῆ σῶματ' τὴν ἐκ τῆ δηλητηρίᾳ ἀποδιδρασκοντες. λεπτεῖς γὰρ ἔχοντες τὰς ἀπὸ τῆ καρδίας πόρου φθάνουσιν ἐκπέψαι τὸ καταποθὲν πρὶν ἢν ἀπ' αὐτῆ ψύξιν ἢ καιρίᾳ κάθασθαι. Cicutam sturni depascuntur, exitialisque medicamenti noxam corporis constitutionis beneficio effugiunt. Nam meatus, qui a corde pertingunt, tenues habent, quo fit ut prius, quod hujus hauserunt, concoquant, quam ejus refrigeratio ad vitalia pervenire potuit. Sed de cicutæ natura & vi alias plura.

CAPUT XVIII.

Quadam ex Theogoniæ Hesiodi initio accuratius pensitantur. Loca Aristotelis ad eam rem pertinentia. Quid per Chaos intelligi debeat secundum Simplicium.

NOti sunt versus Hesiodi in Theogonia non longe ab initio quibus propositum suum declarat ab his verbis χαίρετε τέκνα Διὸς, usque ad hæc: Ἦτοί μιν πρώτιστα χάος. quibus incipit propositum exequi. Sunt autem ii numero XI. & continent invocationem Musarum, in qua declarat quid sibi agendum sit: quæ scilicet explicanda suscipiat. Completa igitur invocatione rem aggreditur his verbis,

D

Ἦτοί

Ἦτοι μὲν πρῶτις αὖ χάος γενετ' ἀυτὰρ ἐπειε
Γαί' ἐυρύστερν', πάντων ἔδ' &c.

A quo exordio cetera sequuntur. Unde quidam existimant, superiores versus non esse Hesiodi, sed ab aliquo additos. Ita quidem *Franciscus Gujetus*, *Notis in Hesiodum*, quas curavit *Jo. Georgius Graevius* vir de literis bene meritus, & meriturus, in sua Hesiodi editione politissima. *Priores*, inquit, *centum quindecim versus sunt suppositi*. *Theogonia incipit a versu 116*. Ἦτοι μὲν πρῶτις αὖ χάος γενετ' &c. Non credo. cur non credam, paulo post patebit. Prius autem quomodo hi versus passim ab *Aristotele* citentur, considerare operæ pretium est. Nam pro particula, Ἦτοι, semper πάντων scribit: Ita in 4. *Φυσικῆς ἀκροάσεως*, & in primo τῶν μετὰ τὰ Φυσικά. Ac priore loco ita Hesiodum citat: δόξειε δὲ ἂν Ἡσίοδ' ὀρθῶς λέγειν, ποιήσας πρῶτον τὸ χάος. λέγει γοῦν,

Πάντων μὲν πρῶτις αὖ χάος γενετ' &c.

ὡς δέον πρῶτον ὑπάρξαι χώραν τοῖς οὔσι. i. Porro Hesiodus videri potest recte dicere, cum Chaos primum posuit; ita enim canit:

*Omnium quidem primum Chaos existit,
Postea tellus lata.*

Tanquam locum rebus locandis principio subesse oporteat. Ad hunc modum & in primo Metaphysicorum, ubi de antiquorum placitis, postquam aliorum opinionem proposuit, veniens ad Hesiodum: Ἡσίοδ' δὲ (inquit.)

Πάντων μὲν πρῶτις αὖ χάος γενετ' ἀυτὰρ &c.

Sed & in libello qui inscriptus est, de *Xenophane*, *Zenone*, & *Gorgia*: Ἀυτὰρ δ' Ἡσίοδ' (inquit) πρῶτον μὲν πάντων Φησὶ, χάος ἐγενετ', αὐτὰρ ἐπειε τῷ ἐυρύστερν' &c. Quæro igitur, temere id *Aristoteles* & lapsu memoriæ fecerit: an consilio: temere factum nemo dixerit, quod tribus locis secutus est: ergo consilio, aut quia sic in libris quibus usus est, scriptum habuit: aut qua alia causa. Sed neque Græcorum interpretum, neque aliorum quisquam hanc

hanc scripturæ varietatem agnovit. *Simplicius* ad eum locum 4. *Physic.* Hesiodi verba recitans in *commentario*, citra animadversionem, citat, ut scripta sunt in nostris libris: τῆς Ἡσιόδου, inquit; ἐν τῇ Θεογονίᾳ λέγοντι ἦτοι μὲν πρώ-
 τισα &c. Ita & *Joannes Grammaticus* & alii.

Qua ergo ratione impulsus dicemus *Aristotelem*, ut προ-
 ἦτοι, πάντων, scriberet, profecto aliam non video; nisi hanc: cum plures versus qui hæc verba proxime præcedunt, hos scilicet undecim, quibus Poëta strictim res sibi exponendas proponit, per modum invocationis Musarum, quæ in his versibus desinit

Ταυτιά μοι ἔσπετε Μοῦσαι Ολύμπια δώματ' ἔχουσαι

Ἐξ ἀρχῆς, καὶ εἶπαθ' ὅ, τι πρῶτον γενετ' ἀντιῶν.

ὅ, τι ἀντιῶν hoc est, eorum quæ sunt proposita, dicitur quodnam primum extiterit; hos, inquam, versus tam multos *Philosophos* nolens citare, hanc invenit rationem compendii, qua verborum contextu servato, dilectæ sibi breviloquentiæ inserviret, ut nimirum, iis omittis versibus, atque etiam pronomine ἀντιῶν: his omnibus nomen πάντων substitueret, quo omnia illa comprehensa intelligerentur. Hoc si verum est, ut videtur; male *Gajetus*, eos versus præcedentes, ut suppositos, expungit, quos *Aristoteles* hac ipsa interpolatione se agnoscere fateatur.

Ceterum hæc verborum *Hesiodi* interpolatio *Aristotelica*, mihi in memoriam redigit, aliam *Reuchlini*, in 2. libro de *Cabala Hebraorum*; sed minime ferendam. Nam illa quidem *Aristotelis*, nihil de sententia *Hesiodi* mutat: ista autem *Reuchlini* plurimum. Ad hunc versum,

Ταυτιά μοι ἔσπετε Μοῦσαι Ολύμπια δώματ' ἔχουσαι.

Post participium ἔχουσαι, interpungit, tanquam completa invocatione. Tum exordium tractationis sumit in versu sequenti, quem interpolat,

Ἐξ ἀρχῆς, καὶ εἶπαθ' ὅ, τι πρῶτον γενετ' ἀντιῶν

ἦτοι μὲν πρώτιστοι γένος γενετ' &c.

Inte-

Intolerabilis audacia; verbum ἔπαε, quod omnes editiones habent, nobis transformat in εἶ, ποτε, pessimo exemplo: nam si omnes idem sibi in bonis auctoribus juris arrogent, actum fuerit prope diem de re literaria. Qua autem causa impulsus; ne quis nullo ex principio Chaos esse putaret in sententia Hesiodi: idcirco ita verba componit, tanquam hæc jungi debeant *ἔξ ἀρχῆς γένετο*. Quod præter audaciam mutandi, per se vanum esse liquet. Qui enim dicit *χάος γένετο*, satis hoc ipso indicat non esse Chaos primum principium, sed primum omnium quæ facta sunt, apparuisse, ut aliorum locus & fundamentum esset.

Quanquam diversa admodum hujus vocis *χάος* fertur interpretatio. Nam quidam pro loco acceperunt; & forte in his *Aristoteles*, ut verba ejus supra allata e quarto *Physicorum* sonant. & vulgatam admodum fuisse hanc expositionem *Simplicius* testatur in *commentario*: *Ἐοικε δὲ τοιαύτη τις ἴσως τῆς Ἡσιόδου ἐπῶν ἀπαιπολάζειν δὲ ἡγήσεις, τὸ χάος εἰς χώραν μεταλαμβάνουσα*. Videtur autem viguisse in primis talis quadam carminum Hesiodi interpretatio, quæ scilicet Chaos pro loco accipit. Hujus & *Sextus Empiricus* meminit lib. 3. cap. 16. *Pyrrhon Hypothes.* εἶναι γὰρ φασὶ χάος τὸν τόπον, ἀπὸ τοῦ χωρητικὸν αὐτὸν εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων. i. Dicunt enim Chaos esse locum, eo quod comprehendat illa quæ in ipso sunt. Altera interpretatio *μυσικώτερα* est; quam & *Simplicius* ibidem attingit: & philosophiæ altioris sensum e verbis Hesiodi eruit. Nempe & primi principii vim supremam, sed occultam adumbrare, dum Chaos genitum dicit: nihil enim absque causa fieri: tum ipsam radicem processus rerum a primo, nempe τὸ ἀπειρον, sive ἀπειροειδῆ συστοιχίαν, quod ergo interpretor, potentiam in multitudinem, varia & perpetua infiniti & termini compositione diductam insinuare: *Οἱ μὲντοι Ἡσιόδῳ τὴν πρώτην τῶν πάντων αἰτίαν σιγῆτιμῶν, ἠνίκα το μόνον αὐτὴν, διὰ τὸ εἶπεῖν, γενέσθαι τὸ χάος. παντὶ γὰρ γενομένῳ ὑπὸ αἰτίας τινὸς ἀνάγκη τὴν γένεσιν χεῖν, ὡς ὁ Πλάτων φησί. Τὴν δὲ πληθοειδῆ πρόδοον τῶν θεῶν ἐκφῆσαι ἐξολόμε-*

λέμενⓄ, διὰ τῆ ἀπειροειδῆς συστοιχίας προήγαγε τὴν θεογονίαν, τὸ χάος πρῶτον ἐπέων, καὶ μετ' αὐτὸ γῆν.

Quæ doctissimi viri animadversio in *Hesiodi* verbis pulcherrima est, & in primis notanda contra *Plutarchum* & alios, qui Chaos, materiamque primam in veterum Theologorum sententia a Deo conditam aut factam omnino fuisse inficiantur. Notanda insuper ejus principii, quod Chaos dicitur, expositio, ex eodem *Simplicio*: ne quis putet nihil aliud hoc vocabulo intelligi præter *μύγμα Anaxagoræ*, aut *Democriti πανσπερμίαν* aut nostris *Peripateticis* decantatam rerum naturalium materiam primam. Cum ibi Chaos longe omnium materia concretorum, & quæ naturalia entia proprie dicuntur, ambitum ordinemque transcendat. Quippe illud ipsum principium, quod *Platoni* τὸ ἀπειρον dicitur in *Philebo*, & aliis locis passim. Tria namque is omnium sub primo, rerum posuit principia simplicissima, & maxime transcendentia: infinitum, terminum, unum. Quorum τὸ ἀπειρον infinitum tanquam materia est, nempe potentia. Terminus autem sive ut vocat, *πέρας*, id, quod terminat potentiam ex se infinitam. Ex quibus quod proprie ens dicitur & unum, constituitur: nempe ex infinito & termino, potentia & actu concretum. Hæc autem principia *Plato*, ut dixi, aperitissime atque diligentissime in *Philebo* explicat, ac per universum rerum ambitum fusa esse probat.

Hæc igitur tam abstrusæ eruditionis, si *Hesiodus* viderat, suamque ex talibus principiis *Theogoniam* deduxit, excellentem metaphysicum, atque etiam theologum fuisse oportet: si nihil aliud voluit, præter id quod verba sonant, stultissimum: quod idem de *Homero* dicendum est in plerisque eorum quæ de Diis fabulatur. Sed cum cogito antiquitus, & diu penes poëtas fuisse theologiæ arcana, & quam sancta Græcis omnibus habita sint *Orphei* carmina, quantaque ex iis & *Plato* & *Platonici* theologiæ mysteria

sub fabularum cortice latentia eruant, non induco in animum, horum fuisse expertem *Hesiodum* aut *Homerum* & quotquot habiti sunt in Græcia sapientes. Quid autem æther in *Orphei* carmine, quid Chaos significet, ex his etiam, quæ eodem loco habet *Simplicius* cognosci potest; neque talia ad literam posse accipi: *Δηλοῖ δὲ οὐ χώραν, ἀλλὰ τὴν ἀπειροειδῆ καὶ πεπληθυσμένην τῶν θεῶν αἰτίαν: ἣν Ὀρφεὺς χάσμα πελώριον ἐκάλεσε. μετὰ γὰρ τὴν μίαν τῶν πάντων ἀρχὴν ἣν Ὀρφεὺς καὶ χρόνον ἀνυμνεῖ, ὡς μέτρον οὖσαν τῆ μυστικῆς τῶν θεῶν γενέσεως αἰθέρα, καὶ τὸ πελώριον χάσμα προσελθεῖν Φησὶ, τὸν μὲν τῆ περατοειδῆς προόδου τῶν θεῶν αἰτίον, τὸ δὲ τῆ ἀπειροειδῆς καὶ λέγει περὶ αὐτῆ,*

Οὐδέ τι πεῖρας ἔην, οὐδὲ πύθμην, οὐδὲ τις ἔδρα.

Καίτοι πῶς ἂν τις περὶ τούτων ταῦτα λέγοι, ἔ καὶ τὰλλα περιείροντο καὶ ἐδράζοντο. hoc est: Significat autem (voce hac Chaos) non regionem quidem & spatium, quale est locus: sed causam & principium Deorum multitudinis, quam causam Orpheus hiatus ingentem & prodigiosum vocat. Etenim post unam omnium causam, quam idem Orpheus simul cum tempore celebrat, mensura videlicet fabulosa Deorum procreationis, statim ætherem & prodigiosum hiatus processisse in ortum dicit, illum quidem (ætherem) finiti, & formalis Deorum processus causam: hunc autem ejusdem processus, qua est infinitus causam, de quo hoc canit,

Neque terminus erat aliquis, neque fundamentum, neque sedes.

Quod quis de loco dictum putet, cujus maxime propriam terminare alia, & locare. Sed de his, ut quisque volet, ad literam omnia apud poëtas interpretari cui visum erit. Nam Galenus in comment. ad librum Hippoc. de Natura Humana, partic. 26. versus Hesiodi quibus paulo post, terram non modo omnium firmamentum & sedem; sed etiam principium, ac cælum, maria atque ipsos Deos produxisse, ad literam accipit, & quosdam tempore Hesiodi philosophos exli-

existisse putat, qui talem de terra opinionem defenderent, quam & ipse *Hesiodus* ab iis acceptam, probatamque carmini inferuerit; hocque modo poëtae eximii beneficio conservatam ad nos pervenisse, cum ejus qui hanc opinionem primus attulit, nomen pridem cum scriptis interciderit: Καὶ γὰρ καὶ νῦν οἶδα ἱναὶς ἄλλα γράφοντας, ὧν τὰ συγγράμματα, τοῖς μὲν δὴ συναπέθανον, τοῖς δὲ συντεθνήξεται, καθάπερ καὶ ἔλεγοντο ἅπαντων εἶναι μητέρα καὶ τιθίνην, καὶ ἀρχὴν καὶ σοιχεῖον τῆν γῆν. αὐτὴν γὰρ καὶ τὸν ἔρανὸν γεννῆσαι, καθάπερ Ἡσίοδος φησὶ, καὶ τὰ ζῶα τὰ κατ' αὐτήν. i. Etenim nunc etiam quosdam novi, qui alia scripserunt, quorum opera partim cum ipsis perierunt, partim peribunt: sicut ejus qui terram omnium esse matrem, nutricem, principium & elementum affirmant. Ipsam namque etiam calum generasse, & animalia, que in ea habentur, uti *Hesiodus* tuetur.

Hanc quoque vetustissimam esse opinionem, maximeque vulgatam, primum corporum esse terram, & aliorum omnium causam, quam *Hesiodus* secutus sit, *Aristoteles* testatur in j. *Metaphys.* cap. 7. Καίτοι διὰ τί ποτ' ἐν καὶ τῆν γῆν λέγουσιν (σοιχεῖον πρῶτον καὶ μόνον) ὡσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων; πάντα γὰρ εἶναι φασὶ τῆν γῆν. φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος τῆν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων. οὕτως ἀρχαίαν καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τῆν ὑπόληψιν. i. At cur non dicunt & terram (elementum esse) ut multi hominum? omnia etenim terram esse dicunt. *Hesiodum* quoque primam corporum terram esse dicit, adeo antiquam & popularem esse hanc opinionem accidit. Ita eo loco *Aristoteles* more suo veterum dicta ad literam expendit, ut in iis populares sensus confundat. Quippe id dogma maxime a ratione esse abhorrens & perabsurdum, ideoque ab iis qui secuti sunt, physiologis, & unum omnium elementum professis, unanimi consensu damnatum fuisse refert. Quippe id maxime elementi nomen meretur, quod in compositione est primum: hujusmodi autem magis, ὁ μικρομέγεθρον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη

ἐν τῶν σωμάτων, quod minutissimarum est partium & tenuissimum corporum. paulo post: Οὐδεὶς γοῦν τῶν ὑστέρων ἠξίωσε, καὶ ἐν λεγόντων, γῆν εἶναι στοιχεῖον, δηλονότι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν. i. Quare nemo sequentium philosophorum, qui unum elementum ponebant, terram elementum arbitrati sunt; nempe propter ejus partium magnitudinem.

Quorum igitur hæc tam multa? Ut ex opinionis absurditate intelligatur, in veterum sapientum dictis non quod verba sonant, sed qui iis subest sensus, esse spectandum; quia nullo modo verisimile est, viros in iis quæ intelligimus, plane sapientes & admirandos, ut omnes fatentur, in aliis quæ sunt majoris momenti, cum vulgo vel etiam infra vulgus sensisse atque ita se comparasse, ut meris deliramentis sese posteritati deridendos præberent. Hoc magis pateret si Joannis Pici libros *Theologia poetica* haberemus, in quibus priscorum vatum vela removebat. Possem & ipse aliquid cum de prima terra, tum aliis veterum sapientum ænigmatis. Sed hæc non sunt præsentis instituti.

CAPUT XIX.

Memoria σφάλμα indicatum apud Maximum Tyrium: & de iis qui αὐτοδίδακτοι Græcis dicuntur.

Non arbitramur nos injuriam facere bonis auctoribus, cum eorum errores aut μνημονικά ἀμαρτήματα indicamus, non magis quam si eos homines fuisse dicamus. Nihil enim magis hominis quam labi interdum, præsertim memoria: qua nihil (inquit Plinius) æque fragile

in homine. Interest autem communium studiorum ejusmodi peccata notari, ne quem incautum magnorum virorum auctoritas frustra habeat. Quam igitur mihi notavi ejus generis hallucinationem apud *Maximum Tyrium*, hæc inter observationes indicare visum est. Hic in *Dissertatione* 22. quæ inscripta est, *Ἐὶ γένοιτο τις θεία μοῖρα ἀγαθός*; *an aliquis divinitus fiat bonus?* exemplum ex *Homero* adducit hominis divinitus artem musicam edocti. Hic *Demodocus* est citharædus, de quo *Homerus* *Odyss.* θ. hos versus fecit,

Τὸν περὶ μῆσ' ἐφίλησε δίδυ δὲ ἀγαθόντε κακόντε.

Ὁφθαλμῶν μὲν ἀμερσε, δίδυ δὲ ἠδεῖαν ἀοιδήν.

hoc est: *Quem supra modum Musa dilexit, dedit vero bonum & malum; oculis quidem eum privavit, dedit autem cantus suavitatem.* Recte igitur hoc *Maximus* de *Demodoco* citharædo proditum refert; At non recte sequentes versus ex eodem peemate, ad hunc ipsum cantorem pertinere putat. Hæc sunt ejus verba: *Ἐγὼ ἢ αὐτῷ περὶ μὲν τῆς φῶδης συντίθεμαι, περὶ ἢ τῆς συμφορᾶς ἔ συντίθεμαι. ἔ γὰρ μισικὸν τὸ δῶρον. ἀπίθανον ἢ καὶ ὁ Δημόδοκον ἔτοσι περὶ αὐτῆ λέγων,*

Ἀυτοδίδακτον δὲ ἐμί, θεοὶ δέ μοι ὠπασαν ὀμφήν.

Ita quidem hunc versum *Homeri* citat: qui in nostris libris paulo aliter scriptus extat, *Odyss.* χ. neque ibi *Demodocus* loquitur, sed *Phemius* ejusdem artis magister: quem *Ulysses* redux, ut procorum amicum vult occidere, is autem ad *Ulyssis* genua accidens mortem his verbis deprecatur:

Γενῶμαι σ' Ὀδυσσεύ· σὺ δὲ μὲ ἀίδεο, καὶ μὲ ἐλέησον.

Ἀυτῷ τοι μετόπιον ἄχθον ἔσεται, εἰ κεν' ἀοιδὸν

Πέφνης, ὃς τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισιν ἀείδω.

Ἀυτοδίδακτον δὲ ἐμί· θεοὶ δέ μοι ἐν φρεσὶν ὄμματα

Παντρίαια ἐπέφυσεν. ἔοικα δέ τοι παραείδειν

Ὡς εἰ θεῶν τῷ μή με λιλαίεο δειροτομήσαι.

Oro te Ulysses, tu autem me verere ac miserere. Tibi ipsi in posterum dolebit, si cantorem interfeceris, qui Deis & hominibus cano. Ipse per me doctus sum: Deus autem mihi in mentibus cantilenas omnes produxit, me autem par est tibi accinere ut Deo. proinde ne mihi caput velis amputare.

Duplex igitur Maximi erratum; & quod hæc Demodocum dicere putat; quæ Homerus Phemio tribuit: & quod quartum versum interpolat θεοὶ δέ μοι ὠπασαν ὁμφὴν. pro θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν ὄϊμας &c.

Ceterum pulcherrimam deinceps ibidem quæstionem movet, de iis qui αὐτοδίδακτοι, hoc est, a seipsis edocti Græcis dicerentur: quomodo scilicet per se didicisse dicantur, quæ Deorum munere atque afflatu acceperunt, si enim a Deo hæc iis tributa; ergo Deo id, non proprio ingenio debent: neque ex se edocti, sed a Deo. Multa autem ibi ad eam dubitationem præclara habet, ut est is auctor in primis elegans in philosophia & disertus. Primumque hac similitudine nos introducit: ἀποκρίνεται ὁ Δημοδόκος (immo Φήμιος) ὅπερ ἂν τῷ πλουσίων οἱ λαβόντες κληῖρον πατρῶον πρὸς τὰς χρηματίας, ἀποκρίναιτο, ὡς ἐστὶν αὐτοῖς αὐτογενῆς ὁ πλεῖστος, ἢ παρ' ἄλλων τέχνη καὶ πόνῳ συνηγμένον. i. Respondere posset Phemius, quod divites, qui ex hereditate opes suas consecuti sunt, responderent iis, qui rei querenda toti incumbunt, spontaneas se opes possidere nulla aut arte congestas aut labore.

Addit de Hesiodo, qui & ipse αὐτοδίδακτος fuit, non Lauri ramo a Musis in Helicone tradito poëtam ex pastore evasisse, sed ipsum hoc figmento ingenio se natum apto ad poëticam indicare voluisse: Ἄλλ' ἠνίξαλο, ὄϊμαι, ὁ Ἡσίοδος τὸ αὐτοφύες ἴης αὐτῆς τέχνης, ἀναθέμενον αὐτῆς ἴην αἰτίαν ἰσθμιαῶν χορῶν, ὡς περ ἂν εἰ καὶ χαλκευτικὸς γενόμενος ἴης τέχνης ἄνευ, ἀνετίθετο Ἡφαίστῳ φέρων τὸ αὐτόματον τῆς

ἢ δημιουργίας. i. Nihil aliud, ut arbitror, indicare Hesiodus voluit, quam natura beneficio eam se artem consecutum fuisse, cujus tamen fontem originemque ad Musas referre voluit. Plane ut si quis ferrariam sine præceptore consecutus, Vulcano artem adscriberet, quam suamet opera citra magistri opem didicisset. Confer hunc locum Maximi cum illo Aristotelis in primo de Arte dicendi cap. 7. ubi de comparatione bonorum: Καὶ τὸ ὄντοφύες τῆ ὀπικλήτης, (supple μείζον) ἀγαθόν. χαλεπώτερον γὰρ. Ὁθεν καὶ ὁ ποιητής φησιν,

Ἄυτοδίδακλ' ὅ δ' ἐμί.

Et nativum bonum majus eo, quod industria quaesitum. Difficilius enim. Unde ὁ poeta ait: Sum a me ipse edoctus. Nota obiter locutionem, χαλεπώτερον, difficilius. Immo nulla difficultas in eo, quod nascitur. Hoc enim ingenitum a quaesito diffeatur, quod nullo labore provenit. Sed ibi χαλεπὸν significat rarum & pretiosum. Nam quod raro & paucis contingit, ob id rarum censetur, quia aliqua causa impedit, quo minus frequenter contingat. quod impedimentum quia vix tollitur, & in paucis admodum, idcirco quod rarum est, idem & difficile censetur. Hoc sensu accipere ibi Aristotelem verba ejusdem supra indicant: Ἐπεὶ ὃ τὸ χαλεπώτερον ἢ σπανιώτερον μείζον, καὶ οἱ καιροὶ &c. Quoniam vero difficilius ὁ rarius est majus, etiam occasiones. &c. Tales sine Præceptore doctos Græci μισωθῆναι dicunt. Phavorinus: μισωθῆναι, παρὰ μισῶν διδαχθῆναι Ælianus lib. 12. varia historia cap. 4. φησὶν Αἰγύπτιοι Σέσωτριν παρ' Ἐρεμῶν τὰ νοήματα ἐκμισωθῆναι. De autodidactis plura in nostris libris de Humano Ingenio.

CAPUT XX.

Philoponus *memoria lapsus in citando Platonis loco ostenditur. Ficini error.*

IOannes a professione *Grammaticus*, a studio-
rum contentione & patientia invicta *Philo-*
ponus dictus, eodem memoriae lubrico la-
psus in *Platonis* loco indicando deprehendi-
tur. In *commentario* scilicet ad lib. 2. de *Ανι-*
μα, ubi de visu & iis quæ sunt visioni obeundæ necessaria
disputat: & quamobrem hic sensus omnium sumptuosissimi-
mus a *Platone* dicitur, exponit: locum ubi *Plato* id dicit
hunc in modum citat: Διὸ καὶ πολυτελεσάτην τῶν αἰδήσεων
τὴν ὄψιν φησὶν ὁ Τίμαιος εἶναι, διὰ τὸ πολλῶν δεῖσθαι εἰς τὸ
ἐνεργῆσαι ἰσὺς οἰκείας ἐνεργείας, ἢ περ αἱ ἄλλαι. i. *Qua pro-*
pter omnium sensuum maxime sumptuosum esse Visum Timæus
dicit, quod pluribus opus habeat ad proprias operationes obeun-
das. fallitur autem: non enim in Timæo id scriptum est, sed in
sexto πολιτειῶν. verba adscribam: Ἀρ' οὖν (ἦν δ' ἐγὼ) ἐν-
νενόηκας τὸν τῶν αἰδήσεων δημιουργόν, ὅσῳ πολυτελεσάτην τὴν
τῶν ὄραντων καὶ ὄρανθῶν δύναμιν ἐδημιούργησεν. i. age non anim-
advertisti quam sumptuosam præ aliis, sensuum opifex effecerit
potentiam qua aspicimus & aspicimur. Eleganter sane & ve-
nuste. Quomodo autem visus majores sumptus faciat,
ibidem paulo post declarat his verbis: Ἐνόησης που ἐν ὁμ-
μασιν ὄψεως, καὶ ἐπιχειροῦντι τῶν ἔχοντι χρηθῶν αὐτῆ πα-
ρούσης ἢ χροῶς ἐν αὐτοῖς, εἰάν μὴ παραγένηται γένεσι τρίτον ἰδίᾳ
ἐπ' αὐτὸ τῶν πεφυκὸς, οἶδα ὅτι ἦτε ὄψις οὐδὲν ὄψεται, ἰά τε
χρώματ' εἶσαι ἀόρατα. τὴν δὲ λέγεις (ἔφη) ἰσὺς; ὃ δὲ σὺ
καλεῖς (ἦν δ' ἐγὼ) φῶς. i. Præsente oculis visu, ipsisque ad
spectandum intentis, præsente item colore, nisi adsit & genus
ter-

tertium proprie ad hoc natura aptum, neque visus videbit quicquam, neque videri colores poterunt. Quidnam id esse dicis; quod tu lumen vocas. Nempe hoc supra alios sensus requirit visus, & eo nomine sumptuosus, quod cum aliis naturalis potestas, & sensibile ad operandum sufficiat, visus præter hæc duo, lumen insuper requirat, sine quo frustra est potentia, frustra sensibile. Cæterum in hac voce πολυελεσάτην, vertenda, non mediocriter hallucinatus est Ficinus; neque Platonis prorsus sententiam intellexit. Ita enim priorem locum interpretatur: Nunquid animadvertisti, quam perfectam sensuum auctor vim fabricavit, ad id quod videre, & id quod videri dicimus? ceu πολυελεσ quod est simpliciter perfectum significet. Sed hæc & alia ejusmodi παρορρήματα in scriptis magnorum Virorum, non tam ipsorum, quam humanitatis esse decrevi. Quæ ut de eorum gloria nihil minuunt; Sic vitio verti non debet cuiquam, quod talia observet publicæ utilitatis causa.

CAPUT XXI.

Loca duo Plinii emendata.

Libro histor. nat. 35. cap. xi. in catalogo nobilium pictorum, nonnullas & feminas eadem arte illustres celebrat: *Lala Cyzicena* (inquit) *perpetua virgo, Marci Varronis juventa, Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum.* Quid est *Neapolitanum*? subest menda; sed levi opera restituo: & *Neapoli anum*, supple pinxit. Alter locus est in trigesimo sexto cap. 5. *Non postferuntur & charites in propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille, quam pictor, idem ut aliqui putant.* Et ibi mendose scriptum *pictor*, qua voce expuncta, rescribe, *Philosophus.* Vera enim lectio est: *quas Socrates fecit, alius*

alius ille, quam Philosophus. Significat autem fuisse etiam pictorem, qui Socrates vocaretur, Philosophi cognominem: de utroque olim dubitatum, utrius essent opus Charites, quæ in propylæo Atheniensium: philosophi an pictoris, quibusdam visum ab alio factas, quam a philosopho; nonnullis ab eodem, hoc est, a Socrate, illo ipso, qui sapientia inter Græcos claruit. Præterea non agitur hic de pictura, sed de sculptura. Nec porro mirum videatur de hac ambiguitate. Nam Socratem sculptoriæ artis peritum fuisse, non desunt qui testentur. In his Duris apud Laertium vita Socratis: Δούρις δὲ καὶ δουλεῦσαι αὐτὸν (Σωκράτη) καὶ ἐργάσασθαι λίθους (supple φησὶν) εἶναι ἢ αὐτῶ καὶ ἰὰς ἐν ἀκροπόλει χάριτας ἐνίοι φασὶν, ἐν δεδυμείας ὄσας· ὅθεν καὶ Τίμωνα ἐν ἰοῖς Σίλλοις εἰπεῖν,

Ἐκ δὲ ἄρα τ' ἀπέκλινε λιθοξόος; &c.

i. Porro Duris servisse illum ait, & sculpsisse lapides: opus illius esse Gratias, quæ sunt in arce, vestitas, plerique asserunt. Unde illum & Timon in Sillis ita depingit his versibus,

Fluxit ab his sculptor lapidum &c.

Confirmat Pausanias in Atticis: sed & Scholiastes Aristophanis in Nubibus ad hæc verba;

Σω. σοφῶς γε νηλῶς χάριτας,

verba Scholiastæ, Οὐχ ἀπλῶς ὀμνυσι κατὰ ἰῶν χάριτων. ὁπίσω γὰρ ἰῆς Ἀθηνῶς ἦσαν γλυφεῖσαι αἱ χάριτες ἐν τῷ ἰοίχῳ, ὡς ἐλέγχετο ὁ Σωκράτης γλύψαι. i. Non simpliciter jurat per Gratias. Erant enim retro simulacrum Minerva, gratiæ sculptæ in pariete, quas Socrates dicebatur fecisse. Ex his, quiddam suspicor deesse apud Plinium, loco posterius citato: nempe nomen arcis in gignendi casu, atque legendum: in propylæo arcis Atheniensium: quod melius, quam simpliciter, in propylæo Atheniensium.

CAPUT XXII.

Apuleji locuse prima Apologia explicatur. Quid sit querquerus morbus, quæ in genere aquatilium spuria & fascina dicantur.

INter alia magiæ argumenta, quibus Apulejum inimici incessabant, quæ sita ab eo ad amoris illecebras spuria a mari & fascina jactabant: Posse dicitis (inquit) ad res venereas sumpta de mari spuria & fascina, propter nominum similitudinem. Nempe quia genitalium utriusque sexus hæc nomina sunt. Ut nemini non clarum. Nam spuria in feminis dicuntur partes generationi dicatæ *παρὰ τὸ σπείρειν*. fascina autem virorum sunt. Quod argumentum sola nominum similitudine inductum sic deinceps levi manu Apulejus repercutit: Qui minus possit ex eodem litore calculus ad vesicam, testa ad testamentum, cancer ad ulcera, alga ad querquerum? Sensus est: si nominum similitudo idoneum est argumentum, cur iis aquatilibus quæ spuria & fascina dicuntur, aliqua inesse amatoria facultas credatur, pari jure, eadem in aliis nominum similitudo præbebit argumentum aliarum naturæ virium. Sed si ita est, sequetur calculum e littore peritum prodesse contra vesicæ calculum; & testam ad hoc, ut testamentum ab aliquo rationibus nostris accommodatum relinquatur: & cancerum ulcera ejusdem nominis emendare, & algæ vim inesse ad querquerum sanandum. In aliis igitur, quæ ibi adducuntur, non obscura est nominum convenientia, in alga & querquero non item: quæ vocabula neque litera ulla convenire, neque numero Syllabarum palam est.

Verum hoc quicquid est caliginis, nominis hujus querquerus significatio intellecta statim purgabit. Grammatici du-

duplicem hujus notionem tradunt, unam quidem qua durities & magnitudo intelligatur, alteram qua frigus. Festus *Querqueram febrem gravem & magnam*. Nam quidam *quer-cum dictam volunt*, quod id genus arboris cum grave sit, ac durum, tum etiam in ingentem evadat altitudinem. Aurelius autem Opilius *frigidam ait dici & cum horrore trementem*. Santra eam ex Græco deducit, qui *tremorem ejusmodi κάρκαρον dicunt*. Plauti etiam verba adducit e *Frivolaria*; *Is mihi erat bilis, querquera, tussis, &c.* Item Lucilii, *jactam me ut febris querquera terret*. Alibi

Querquera consequitur febris, captisque dolores.

Atque ex posteriori acceptione apparet, quamobrem Apulejus *algam & querquerum*, ut similia nomina conjungat. Nam *alga* quidem, cum sit marinæ herbæ nomen, literis & pronuntiatione minimum ab *algore*, quod significat frigus, discrepare palam est; cum *querquero* autem literis & pronuntiatione multum, nec minus, significatione, tamen secundum istos, qui ex vocabulorum allusione medicamentorum opportunitates captabant, oporteret *algam*, quia literis & sono cum *algore* convenit, valere ad *querqueræ* febris *algorem* solvendum.

Hæc meo judicio, vera interpretatio est horum Apuleji verborum, quidquid dicat *Pricæus* in notis ad *Apologiam* hanc; negat enim ex hoc loco Apuleji *querquerum* esse frigidum. Sed ipsum audiamus: *Si querquerum, inquit, ex se frigidum ad quid alga? ut intendatur frigus? nuga. algam facite Apulejus ut remedium caloris posuit: querquerum itaque censeamus oportet febrem calidam & siccam*. Quasi de legitimi remedii inventionem ibi ageretur; & non ad hominem esset argumentum, ad eorum scilicet redarguendam absurditatem, qui ex sola nominum convenientia & allusione dijudicarent, quod cuique morbo opportunum esset remedium. Nam si *querquerus* morbus vehementi frigore est infestus, tanto minus *algida*, & quicquid *algori* quocumque modo est

est affine, ei convenire par est. Et tamen captanti remedia ex ea similitudine; quam nomina quarundam rerum præferunt morborum nominibus collata, consentaneum est algam ob hoc ipsum, quia algorem sonat, rigoris illius a quo querquera febris dicta est, optimum esse remedium: perinde ut calculus litoralis eadem vocum vestigia sequenti, efficax esset vesicæ calculi medicamentum, cancer animal ulceris cognominis. Quæ similitudo nominum morbi & remedii, manifesta in verbis *Apuleji*, *Pricum* admonere poterat, querquerum ibi induci eo sensu quo veteres acceperunt, pro ea scilicet febre, quæ ægrotos frigore quatit; ab eo frigore & importuno tremore nomen adeptæ. Nam κέρκαραρον, unde querquerum, tremorem Græci vocant auctore *Santra* apud *Festum*, citato loco; & *Homerus* κερκάρειν idem quod tremere:

— κέρκαραρον δὲ γὰρ πόδεςσι.

Ita & *Maro* accepit, ad eum *Homeri* locum alludens

Pulsuque pedum tremit excita tellus.

Ab eodem tremore & quercum dictam suspicor, non solum a ventorum impulsu; sed etiam quod rudi ævo a mortalibus adhuc glande vescentibus, sæpius quateretur; quod fortasse *Maro* innuit hoc versu;

Concussa que famem in silvis solabere quercu.

In quercum enim ascendentes ramos concutiebant. Sed & carceri inde nomen inditum, quem qui ingrederentur, subterranei loci frigore tremere. Qualem frigoris rigorem expertum *Jugurtham* *Numidarum* Regem captivum, cum in barathrum conjectus esset, *Plutarchus* tradit, atque ex dolore insanientem, ceu in balneum frigidum demissus esset, dixisse: Ηράκλεις, ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ θαλάσσιον. Nec quenquam porro *Hesychii* glossa perturbet, qui κερκάρει, exponit φοφεί, idque verbum ἰδίωμα ἤχου *Soni* proprietatem significare. Parum enim refert de sono an de motu intelligas. Quæ res adeo sunt natura affines &

E

con-

conjunctæ, ut cum motus absque sono, qui quidem sensu percipiatur, esse possit, nunquam tamen sonus absque motu aut excitari aut conservari possit. Quod ad *spuria* & *fascina* attinet, ibi relata ab *Apulejo*, satis quidem constat in censu esse aquatilium, atque ita nominata, quod partes viri & feminae genitales figura expriment, ut jam dictum est: de genere autem aliqua ambiguitas esse potest; an sint conchyliæ, ut vult *Turnebus*, an alterius generis. *Conchas* (inquit lib. 17. *Advers.* cap. 15.) *quasdam propter similitudinem pudendorum virilium & muliebrium virginalia & veretilla vocat Apulejus*. Rursus lib. 29. *Advers.* cap. 13. His nominibus intelligit conchyliæ quædam, quæ partes illas, quas dixi, figura referunt. Contra *Aristoteles* lib. 4. *histor.* cap. 8. pinnas iis tribuens, non obscure hac nota e conchyliorum censu excludere videtur: ἔστι δὲ, inquit, ἐνιαυζῶνα περιττὰ καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ, & paucis interjectis: ἀλλὰ δὲ ὁμοία αἰδοίῳ ἀνδρὸς, τότε εἶδ' ὅ, καὶ τὸ μέγεθ' ὅ, πλὴν ἀντὶ τῶν ὀρχέων πλέρουσας ἔχ' ἑνὸς δύο. Hæc ibi *Aristoteles*.

CAPUT XXIII.

Vox restituta in versu Empedoclis: emendatio auctoritate Aristotelis confirmata.

Te in plerisque codicibus excusis atque etiam in collectaneis philosophicæ poësis ab *Henrico Stephano* editis, leguntur hi versus *Empedoclis*,

Ἡ δὲ γὰρ πᾶσι ἐγὼ γενόμεν κέρητε κόρ' ὅ τε,
Θάμν' ὅ τ' ὀϊωνός τε, καὶ εἰν αἰλί ἔλλοπ' ὅ ἰχθύς.

Unus *Conradus Rittershusius* corruptum in voce ἔλλοπ' ὅ
ver-

versum vidit, & ex *Anthologia* sect. 1. tit. 89. restituit: quo loco in iisdem versibus ἐμπυρῶ pro ἔλλοπῶ legitur. Cum enim librorum corruptores *Empedoclis* placita ignorent, epithetum ἐμπυρῶ, ut ab aquitilium natura alienum, alio, quod iis aptius visum est, mutarunt. Verum si saltem librum *Aristotelis* περὶ ἀναπνοῆς legisent, & rationem hujus epitheti apud *Empedoclem* intellexissent, & criticos ungues ab ea voce abstinuissent.

Quem locum philosophi quo emendatio ista mirifice confirmatur, quia *Rittershusium* fugit, adscribere operæ pretium visum est. Ἐμπεδοκλῆς δὲ οὐ κακῶς τὸ ἐῖρηκε, Φάσκων τὰ θερμότησα καὶ πῦρ ἔχοντα μάλιστα πλεῖστον τῶν ζώων ἐνυδρα εἶναι, Φεύγοντα τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐν τῇ φύσει θερμότητος ὅπως ἐπειδὴ τῶ ψυχρῶ καὶ ὑγρῶ ἐλλείπει, κατὰ τὸν τόπον ἀνισάζη ἐνάντια ὄντα. i. *Empedocles autem non recte hoc dixit, statuens calidissima animalium, ignemque habentia plurimum, aquatilia esse, ejus quæ in eorum natura inest, caliditatis, excessum fugientia, ut quoniam frigido & humido deficiuntur, contraria illa sibi insita, loci beneficio ad mediocritatem redigant.* Ex quibus philosophi verbis, quæ *Empedoclis* de piscium temperamento sententia fuerit, intelligi potest, & cur in eo versu ἐμπυρον ἰχθύν dixerit. De re autem ipsa quid sentiendum sit, videnda quæ eodem loco *Aristoteles* contra eam opinionem disserit.

CAPUT XXIV.

Ejusdem Empedoclis versus a Plutarcho citati & explicati prater auctoris mentem. Genuina eorum versusum sententia explanatur.

Lutarchus merito quidem Eunapio dictus φιλοσοφίας ἀπάσης ἀφροδίτη καὶ λύρα, hoc est *universa philosophia venus & lyra*. quod omnia philosophorum complexus, miram ex iis pulchritudinem & concentum in suis libris exhibet iis, qui hujusmodi eruditionis ornatum & dignitatem capere possunt; interdum tamen citans veterum sapientum dicta, quo sensu ab iis prolata sint, parum curæ habuisse videtur, modo verba ad propositum suum quadrare & convenire videantur. Hujus licentiæ & abusus exemplum insigne mihi notavi in libello eruditissimo, quem inscripsit *de facie qua in globo Lunæ apparet*. Ibi in eos disputans qui in dispositione universi rationem non agnoscebant, sed solam materiæ necessitatem, ut vocat *Aristoteles*; motum, scilicet elementorum, quo alia suapte natura sursum, alia deorsum feruntur; neque aliam esse causam rerum constitutionis arbitrabantur. ad hunc errorem confutandum, adducit exemplum hujus, qui in hominis corpore apparet, membrorum ordinis ac structuræ: in qua natura non videtur talem legem secuta. Ossa enim capitis solida & gravia, cerebrumque humidum & densum, locum superiorem tenent; spiritus quibus nihil subtilius, neque pronius ad motum, subtus in corde habitant, quemadmodum & laxi pulmonum folles. Quod idem & in testudinum conformatione videre est: in quibus & testa supra est, infra caro & humores. Ipsamet *Plutarchi* verba adscri-

scribere operæ pretium est. Nam clare ex his, id quod dixi patebit, parum curasse hunc eo quidem loco, de sententia Empedoclis, modo litera quo quo modo quadraret. Οἱ γοῦν ἀνθρώποι, ὡς ἐπὶ τῶν ὄντων, ἕτερον, κατὰ φύσιν γεγωναί, ἀνω μὲν ἔχει τὰ ἐμβριθῆ καὶ γεώδη μάλιστα περιλήν κεφαλὴν· ἐν δὲ τοῖς μέσοις τὰ θερμὰ καὶ πυρῶδη· τῶ δὲ ὀδόντων, οἱ μὲν ἀνωθεν, οἱ δὲ κάτωθεν ἐμφύονται· καὶ ἑδέτεροι παρὰ φύσιν ἔχουσιν· ἑδὲ τῆ πυρὸς τὸ μὲν ἀνω περὶ τὰ ὄμματα ἀποσίλειον, κατὰ φύσιν ἔστι, τὸ δὲ ἐν κοιλίᾳ καὶ καρδίᾳ παρὰ φύσιν, ἀλλ' ἕκαστον οἰκείως καὶ χρησίμως τέτακται. Quod postquam hunc in modum de naturæ instituto proposuit, deinceps hos versus Empedoclis ad id confirmandum subjungit,

Καὶ μὲν κηρύκωντε, λιθορρίνωντε χελωνῶν.

Καὶ πάντες (inquit) ὁσρέα φύσιν, ὡς φησιν ὁ Εμπεδοκλῆς καταμανθάναν,

Ἐν θ' ὄφει χθόνα χρωλὸς ὑπὲρ ἄλλα ναιετάσσαν.

Quæ sic latine sonant: Etenim homo quo non ulla alia res magis juxta naturam est posita, in sublimi habet maxime gravia & terrestria, circa caput: in mediis calida, & ignita. Dentium superne alii, alii inferne sunt innati, neutri contra naturam. Neque ignis qui supra ex oculis emicat, secundum naturam est, contra naturam is, qui in corde & ventriculo: sed quodvis horum congrue est utiliterque ordinatum. Quin omnium ostreorum considera naturam, atque (ut utar verbis Empedoclis)

Inspice tergigraves conchas, quandoque marinas:

Buccinus, exemploque obducta chelys tibi sano

Esse potest, summo ut videas in corpore terram.

ita hos versus ut potuit reddidit interpres.

Sed & eisdem citat Συμποσιακῶν lib. 1. quæst. 2. Καὶ τὸν θεὸν ὄρας, ὃν ἀριστοτέχνην ἡμῶν ὁ Πίνδαρος προσεῖπεν, & πανᾶχθ' τὸ πῦρ ἀνω τάτενον, καὶ κάτω τὴν γῆν. ἀλλ' ὡς ἀν χρεῖαν τῶν σωμάτων ἀπαιτῶσι,

Τῆτο μὲν ἐν κογχαίσι θαλασσονόμοις, βαρυνάτοις

Καὶ μὲν, κηρύκωντε, λιθορρίνωντε χελωνῶν.

Φησιν Εμπεδοκλῆς,

Ἐν θ' ὄψει χθόνα χρωτὸς ὑπέριστα ναιετάσαν,

hoc est: Ipsam adeo vides, quem Pindarus noster optimum artificem cognominavit, non ubique supra ignem, infra terram posuisse: sed in eo usum atque opportunitatem corporum secutum. Empedoclem audi:

Inspecte tergigraves conchas &c.

Quis igitur ex his non putet, idem Empedocli visum, quod Aristoteli, naturam scilicet agere propter finem, & in omnibus, qua licet, id quod est melius, sequi; Juxta illud Aristotelis lib. 2. de Partibus cap. 14. Ἀεὶ γὰρ φύσις ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, αἰτία τῆς βελτιονότου ἔστιν. Atqui notum est ex eodem Aristotele, Empedoclem, ut plerisque omnes vestustiores phyliscos aliam in animalium & stirpium constitutione, ejus dispositionis partium quam videmus causam non agnovisse, præter gravitatem & levitatem primorum corporum ex quibus constituuntur. Indidem & accretionis plantarum rationem conatum, ex his verbis patet in 2. de Anima: Εμπεδοκλῆς δὲ οὐ καλῶς εἶρηκε τὸ τοῦ προστιθέως ἀύξειν συμβαίνειν τοῖς φυτοῖς, κάτω μὲν ῥιζουμένων, διὰ τὸ τὴν γῆν ὑπὸ φέρεσθαι κατὰ φύσιν ἄνω, διὰ τὸ πῦρ, ὡς αὐτως. i. Empedocles vero non recte dixit, cum addit auetionem in plantis accidere, deorsum quidem, dum radices emittunt, quia terra sic fertur secundum naturam; sursum autem propter ignem simili ratione. Et generaliter in antiquos naturæ interpretes lib. 2. Natural. Auscultationis: Νῦν μὲν γὰρ (inquit) οἰοῦνται τὸ εἶναι ἀνάγκης εἶναι ἐν τῇ γενέσει, ὡς περ ἂν τις τὸν τοῖχον γεγενῆσθαι εἶναι ἀνάγκης νομίζοι, ὅτι τὰ μὲν βαρῆα καὶ ἰσχυρὰ πέφυκε φέρεσθαι τὰ δὲ ῥηκτὰ ὑπερβαλῆς. i. Nam nunc quidem fieri ex necessitate hoc modo in rerum generatione esse putant, ut si quis parietem necessario perfectum dicat, eo quod gravia deorsum nata sunt ferri, levia autem sursum &c.

Rursus in primo de Partibus: Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι καὶ πρῶτοι φιλοσοφῆσαντες περὶ φύσεως, περὶ τῆς ὑλικῆς ἀρχῆς, καὶ τῆς τοιαύ-

τοιούτης αἰτίας ἐσκόπουν, τίς καὶ ποία τις, καὶ πῶς ἐκ ταύτης γίνεσθαι τὸ ὅλον, καὶ τίν' Ἐκινουῦν, ὅσον νέικους, ἢ Φιλίας, ἢ νοῦ, ἢ τῆς αὐτομάτου, ἢ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, τοιάνδε ἵνα φύσιν ἐχούσης ἔξ ἀνάγκης· οἷον τῆς μὲν πρὸς Θερμὴν, ἢ τῆς ἔξ ἡμῶν ψυχρὰν, τῆς μὲν κούφην, ἢ τῆς δὲ βαρεῖαν. ἔτι γὰρ καὶ τὸν κόσμον γεννῶσιν. i. *Veteres igitur illi, & primi naturæ interpretes, materiale principium, atque ejusmodi causam, quam, qualisque esset, indagarunt: & quonam pacto hinc tota orirentur, & quo movente, ut discordia & concordia, aut mente, aut casu, docuerunt: cum subjecta materia talem quandam præ se ferre naturam videretur, ut fervidam ignis, gelidam terra; & alter levem, altera gravem: Sic enim Mundum etiam generant. Idem testatur Eusebius in primo de præparatione Evangelica: Τοιούτη (inquit) καὶ τῶν πανσόφων ἑλλήνων τῶν δὲ φυσικῶν φιλοσόφων ἑπικληθέντων ἢ περὶ τῆς συστάσεως ἔξ παντός καὶ τῆς πρώτης κοσμογονίας διάληψις, ὅτι δημικρὸν, ἢ ποιητὴν τινὰ τῶν ὅλων ὑποσησαμένων, ἀλλ' ὄνδ' ὅπως θεοῦ μνήμην ποιησαμένων· μόνη γὰρ τῇ ἀλόγῳ φορεῖ, καὶ τῆς αὐτομάτου κινήσει τὴν αἰτίαν ἔξ παντός ἀνάδεικταιμένων. Talis, & sapientia omni gloriantium Græcorum, eorum scilicet, qui philosophi naturales dicti sunt, sententia est; de universi constitutione, & ortu Mundi. Non enim aliquem ponunt hujus opificem & factorem, neque omnino Dei mentionem faciunt: sed sola irrationali elementorum propensione & nisu, aut motu spontaneo & fortuito, causam Mundi assignant.*

Cum ergo ex his clarum sit, hanc fuisse veterum illorum atque etiam *Empedoclis* opinionem, ut omnia necessariis elementorum motibus, vel etiam casu facta esse dicerent, nullam ejus quod melius est ac finis, rationem valere in omni naturæ effectione putarent; est sane quod miremur, *Plutarchum*, tam diligenter in omnibus philosophorum sectis versatum, qui de eorum placitis volumina edidit ausum esse versibus *Empedoclis* contrariam illi ipsi

tueri opinionem, nempe naturam in agendo haud sequi necessarios elementorum motus, sed finem, & quod magis eorum quæ fiunt, conditioni, atque perfectioni consentaneum, spectare. has primordiorum vires, hancque materiæ indolem & motus ad id quod melius est, quantum potest, accommodare. Nec porro video quid, ad hanc, inter hanc & *Aristotelem* de opinione *Empedoclis* controversiam, si tamen controversia ibi ulla est opinionis; afferi possit, nisi id, quod dixi, id sibi juris arrogare *Plutarchum*, ut in dictis veterum sopherum seorsim modo sententiam, modo verba duntaxat usurpet, hæcque præter eorum mentem ad suum propositum transferat. Quod ne cui incredibile videatur, mox id libro sequenti, idem alios, immo ipsos in scientiis heroas fecisse ostendam. Sed quæ ex dictis exoritur difficultas tollenda est. Nam clarum est, ex allato *Aristotelis* loco vere existimasse *Empedoclem* partium situm ac dispositionem in animalibus & plantis sequi motus necessarios elementorum: quomodo igitur, ejusdem sententia, potest pars terrea & gravis in testudinis compositione superiorem corporis tenere locum, carnem autem molliorem & leviolem graviori illi, subesse? immo vero quomodo *Empedocles* talem modum generationis, rerum ut naturæ magis consentaneum ponere potuit, cui modo tam contrariam in testudinum atque ostreorum genere legem ab ipsa natura positam videret? Quid igitur *Empedocles* ad hanc difficultatem?

Nodum hunc ex sententia ejus solvit *Aristoteles* in 2. *Natural. Auscult.* text. 43. ubi expresse testatur, sic compositam ab *Empedocle* naturæ drama, ut ubi non sufficerent potestates elementorum, quæ semper eodem modo se habent & moventur, præsto esset *Fortuna* & partes suas ageret. *Εμπεδοκλής, ἔκ αἰὶ τὸν αἶρα ἀποκρίνας ἀνωτάτω φησὶν, ἀλλ' ὅπως ἐκ τύχης, λίγδ' ἔβω ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ, ὡς ὅντι συνέκρυσε θῆαν τότε, πολλὰκι δ' ἄλλως.*

Sub

MISCELL. OBSERV. CAP. XXIV. 73

subdit: *Καὶ τὰ μέρη τῶν ζώων, ἀπὸ τύχης γινέσθαι τὰ πλεῖστα φησιν.* id est, *Empedocles non semper aërem segregari superius dicit, sed ut accidit. Dicit enim in Mundi fabrica;*

Sæpe alias aliter, sed tunc sic forte cucurrit.

Et partes animalium a fortuna fieri quamplurimas ait. Adhuc apertius in primo de Partibus cap. I. Διόπερ Ἐμπεδοκλῆς, ἐκ ὁρθῶς ἔρηκε λέγων, ὑπάρχειν πολλὰ τοῖς ζώοις, διὰ τὸ συμμεῖναι οὐτως ἐν τῇ γενέσει. Quamobrem Empedocles non recte dixit, inesse multa in animalibus, ob id tantum, quia ut hæc, tum cum gignerentur, inibi essent, accidit.

Ex his patet, quam nihil memorati versus *Empedoclis* ad naturæ providentiam, in omnibus ad finem & quod melius est, respicientis pertineant, quamque ἀπροσδιονύτως a *Plutarcho* iis locis citentur. Patet etiam captus ejus ætatis physicorum; quam pingui *Minerva* naturæ opera interpreta-
rentur, qui ex principiis ab se positis aliquid explicare non valentes, ad fortunam & casum confugere non dubitarent. Quid enim turpius physico, quam evocare ad naturæ opus fortunam aut casum penuria caussarum? Ceu non cuivis e vulgo talis caussa suppetat. Postremo *Empedocles* cum spinæ in dorso naturam consideraret, nec plausibilem saltem hujus causam ex suis principiis reddere posset, quamobrem in plures vertebrae distincta esset, perquam ridicule unicuique animali dissilire motu, dum se convertit, dicebat. *Aristoteles* eodem loco, οἷον καὶ ῥάχιν τοιαύτην ἔχειν (ἀνθρώπον) ὅτι στραφέντι καὶ ἀεργῆσαι συνέβη. Hæc cognoscere salus est adolescentibus scientiarum cupidis, ut intelligant, quid præstiterit philosophiæ *Aristoteles*, quantum illi debeamus, qui rudes antiquorum opiniones, partim melioribus mutavit; partim emendavit, & ad exactam judicii normam perpolivit: quam infelices sint, qui rebus philosophiæ jam

pridem incomparabili summi illius herois ingenio & solertia in melius compositis, atque in optimo statu constitutis, ad primos ejus ortus & cunabula revolvuntur: tales enim profecto hodierni sophistæ, qui necessarios materiæ multifariam dissectæ motus & vertigines somniant; vel etiam fortuitos atomorum motus, plagas, complicationes ex *Democriti* aut *Epicuri* officinis recoquunt.

FINIS LIBRI I.

PETRI